

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ ІНСТИТУТ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра економіки підприємства

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)

(рівень вищої освіти)

на тему Розвиток та державна підтримка малого
бізнесу в регіоні

Виконав: студент II курсу, групи ПТБ-18-1мз
спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та

(код і назва спеціальності)

біржова діяльність

освітньої програми Економіка підприємства та

(назва освітньої програми)

управління бізнесом

Є. С. Коваленко

(ініціали та прізвище)

Керівник доц., к.е.н. Сторв В.П.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доц. тех. дис. ТОВ. Фурса Олександр Миколайович

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя

2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ ІНСТИТУТ**

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки підприємства
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
(код та назва)
Освітня програма Економіка підприємства та управління бізнесом
(назва освітньої програми)
Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о.зав. кафедри Е.П. Дробинська В.О.
« 17 » січня 2020 року Дре

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)**

Говаленку Євгену Сергійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

- 1 Тема роботи (проекту) Розвиток та державна підтримка малого бізнесу в регіоні
- керівник роботи Стойов Володимир Леонідович, доцент, к.е.н.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
- затверджені наказом ЗНУ від « 10 » вересня 2019 року № 1539-С
- 2 Строк подання студентом роботи 17 січня 2020 року
- 3 Вихідні дані до роботи законодавчі й нормативні акти України, країни відгизнених та закордонних науковців, дані Державної служби статистики України
- 4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрі розробити) Теоретичні основи розвитку та державної підтримки малого бізнесу. Аналіз розвитку малого бізнесу в Запорізькому регіоні. Підвищення ефективності розвитку малого бізнесу Запорізького регіону.
- 5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових кресл)

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Смоєв В.Л. доцент, к.е.н.	17.09	17.09
2.	Смоєв В.Л. доцент, к.е.н.	21.10	21.10
3.	Смоєв В.Л. доцент, к.е.н.	20.11	20.11

7 Дата видачі завдання 17.09.2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Огляд літературних джерел за темою дослідження	20.09.19	
2.	Розділ 1. Теоретичні основи розвитку та державної підтримки малого бізнесу	18.10.19	
3.	Розділ 2. Аналіз розвитку малого бізнесу в Запорізькій області	18.11.19	
4.	Розділ 3. Підвищення ефективності розвитку малого бізнесу Запорізькою областю	20.12.19	

Студент Ровчанський (підпис) Є.С. Коваленко (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) [підпис] (підпис) В.Л. Смоєв (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер [підпис] (підпис) Ю.К. Ситченко (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Коваленко Є.С. Розвиток та державна підтримка малого бізнесу в регіоні.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, науковий керівник В.Л. Стоєв. Запорізький національний університет. Інженерний інститут. Факультет економіки та менеджменту, кафедра економіки підприємства, 2020.

Проведено дослідження теоретичних аспектів проблемних питань та проведено аналіз розвитку та державної підтримки малого бізнесу в Запорізькому регіоні. За результатами проведеного дослідження визначені можливі напрямки подальшого розвитку малого бізнесу в Запорізькій області та запропоновано можливі шляхи державної підтримки малого бізнесу.

Ключові слова: МАЛИЙ БІЗНЕС, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ, НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ.

ABSTRACT

Kovalenko Y.S. Development and state support small business in the region.

Qualifying work to obtaining a master's degree in higher education by specialty 076 – Entrepreneurship, trade and stock exchange activity, supervisor V.L. Stoev. Zaporizhzhya National University. Engineering Institute. Faculty of Economics and Management, Department of Enterprise Economics, 2020.

The theoretical aspects of problematic issues have been researched and the development and state support of small business in the Zaporizhzhya region has been analyzed. According to the results of the research, possible directions for further development of small business in Zaporizhzhya region were identified and possible ways of state support of small business were proposed.

Keywords: SMALL BUSINESS, GOVERNMENT SUPPORT, ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT, ZAPOROZHYE REGION, BUSINESS DEVELOPMENT AREAS.

АННОТАЦИЯ

Коваленко Е.С. Развитие и государственная поддержка малого бизнеса в регионе.

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 076 – Предпринимательство, торговля и биржевая деятельность, научный руководитель В.Л. Стоев. Запорожский национальный университет. Инженерный институт. Факультет экономики и менеджмента, кафедра экономики предприятия, 2020.

Проведено исследование теоретических аспектов проблемных вопросов и проведен анализ развития и государственной поддержки малого бизнеса в Запорожском регионе. По результатам проведенного исследования определены возможные направления дальнейшего развития малого бизнеса в Запорожской области и предложены возможные пути государственной поддержки малого бизнеса.

Ключевые слова: МАЛЫЙ БИЗНЕС, ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА, РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА, ЗАПОРОЖСКАЯ ОБЛАСТЬ, НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ БИЗНЕСА.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ.....	11
1.1 Розвиток малого бізнесу як економічна категорія.....	11
1.2 Методичні підходи щодо оцінки розвитку малого бізнесу.....	21
1.3 Досвід економічно розвинених країн щодо розвитку малого бізнесу в регіонах.....	34
Висновки до розділу 1.....	47
2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА СИСТЕМИ ЙОГО ПІДТРИМКИ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ.....	49
2.1 Стану розвитку малого підприємництва у Запорізькому регіоні	49
2.2 Аналіз розвитку малого бізнесу в Запорізькій області.....	61
2.3 Аналіз факторів впливу на розвиток малого бізнесу у складі системи підтримки бізнес-середовища Запорізької області.....	74
Висновки до розділу 2.....	79
3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	81
3.1 Удосконалення нормативного забезпечення розвитку та державної підтримки малого бізнесу в Запорізькій області.....	81
3.2 Економічне і проектне обґрунтування пропозицій щодо розвитку малого бізнесу в Запорізькій області.....	85
3.3 Пропозиції щодо розвитку організаційно-економічних заходів підтримки малого підприємництва в Запорізькому регіоні.....	93
Висновки до розділу 3.....	102

ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	108
ДОДАТОК А.....	116
ДОДАТОК Б.....	118

ВСТУП

Сучасні процеси, які мають місце в Україні в сфері економіки та регіональних перетворень обумовлюють необхідність формування нових підходів щодо розвитку малого підприємництва. З урахуванням процесу децентралізації влади, якій має місце, питання розвитку малого підприємництва потребують особливої уваги саме на регіональному рівні. Дослідженням проблем розвитку малого підприємництва приділяється велика увага вітчизняними та закордонними вченими.

Так, дослідженню питань економічного розвитку і підтримки малого бізнесу на регіональному рівні приділена увага в дослідженнях та публікаціях О. В. Якушевої [7, с. 455-461; 7, с. 204-211], світовий досвід підтримки малого та середнього бізнесу економічно розвинутих країн досліджувався О. В. Новицькою [8, с. 61-63], питання розвитку малого підприємництва в окремих регіонах досліджувалися зокрема Г. В. Карпінською, І. А. Бутенко [12, с. 97-106], питання державної підтримки суб'єктів малого підприємництва досліджувалися О. Хотенко [9] та багатьма іншими. Проте, сучасний стан малого підприємництва, в тому числі вклад малого підприємництва у ВВП країни, порівняно невисокий рівень заробітних плат в малому бізнесі свідчить про необхідність проведення подальших досліджень щодо напрямів його розвитку.

Мета дослідження: узагальнення та розвиток теоретичних і методичних основ підтримки розвитку малого бізнесу в регіоні, а також розробка практичних рекомендацій щодо становлення, підтримки пріоритетних напрямків розвитку малого бізнесу, активізації і забезпечення його ефективності на регіональному рівні. Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- визначення сутності таких понять, як «розвиток» і «малий бізнес» та методів щодо оцінки розвитку малого бізнесу;
- дослідження особливостей механізму державної підтримки розвитку малого бізнесу в Україні та розвинутих країнах світу;
- аналіз сукупності програм державної підтримки розвитку малого бізнесу в Запорізькому регіоні та факторів впливу.

- розробка практичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямків розвитку малого бізнесу Запорізького регіону.

Об'єкт дослідження: процес державної підтримки розвитку малого бізнесу на регіональному рівні.

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та практичні аспекти підтримки та розвитку малого бізнесу регіону в ринкових умовах господарювання.

Методи дослідження: Методологічною основою роботи є системний підхід до вивчення процесів формування, функціонування та розвитку суб'єктів малого бізнесу. досягнення вітчизняної та зарубіжної практики функціонування суб'єктів малого бізнесу в умовах ринкових відносин і ринкових реформ; законодавчі та нормативні акти України, статистичні показники, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій з проблем дисертаційного дослідження. Для вирішення задач, поставлених у кваліфікаційній роботі, використано ряд методів наукового дослідження: системний підхід до визначення об'єкта і предмета дослідження; порівняльний та історичний аналіз тенденцій розвитку малого бізнесу; аналіз, синтез, статистичні методи обробки економічної інформації при аналізі структури і динаміки малого бізнесу

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими теоретичними і практичними результатами, що характеризують наукову новизну проведеного дослідження, є удосконалення:

- напрями програмно-цільового управління в межах системи державної підтримки малого бізнесу на регіональному рівні, що базуються на системному підході та дають можливість регіональній владі як функціонально-організаційній підсистемі співвідносити загальні форми підтримки з особливим змістом програми, тобто включати в єдиний комплекс програмних заходів ті з них, які максимально відповідають регіональним цілям і напрямам розвитку регіону;
- систему критеріїв класифікації суб'єктів малого бізнесу; визначення співвідношення якісних і кількісних критеріїв, видів і форм малого

підприємництва, які залежать від структурних особливостей виробництва в регіоні та цілей державної політики;

- методикау проблемно-орієнтованого аналізу стану та трансформації малого підприємництва регіону, яка дала можливість обґрунтувати стратегію і цілі програми підтримки розвитку сектора малого бізнесу Запорізького регіону.

Подальшого розвитку дістала концепція системи державної підтримки малого бізнесу, яка полягає в підтримці конкурентного порядку і динаміки ділової активності з врахуванням саморегуляції ринку в частині розстановки пріоритетів розвитку економіки на основі вдосконалення механізму його функціонування;

Практичне значення полягає у розробці рекомендацій щодо:

- популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;
- покращення сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва у Запорізькій області;
- удосконалення регіональної та місцевої інфраструктури підтримки та розвитку малого підприємництва в регіоні.

Основні положення про результати кваліфікаційної роботи магістра доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях міжнародного рівня та круглому столі:

- 1) «Ефективність і напрями вдосконалення політики економічного зростання: теорії та пропозиції» (м. Запоріжжя, 15 грудня 2018 року);
- 2) «Сучасні проблеми та перспективи проведення економічних, товарознавчих, будівельних експертиз» (м. Запоріжжя, 13 листопада 2019 року).

Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 77 найменувань, 2 додатків. Робота викладена на 118 сторінках машинописного тексту, містить 7 таблиць, 12 рисунків. Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи магістра складає 97 сторінок.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1 Розвиток малого бізнесу як економічна категорія

Структурні перебудови, які відбуваються в Україні в сфері економіки, державного та регіонального управління, потребують пошуку нових підходів щодо розвитку малого підприємництва. З урахуванням процесу децентралізації влади, якій має місце, питання розвитку малого підприємництва потребують особливої уваги саме на регіональному рівні.

В умовах післякризового відновлення економіки України значної ролі набуває стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах, завдяки чому стає можливим досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому: створення нових робочих місць, що сприятиме зменшенню соціальної напруженості та досягненню соціальної стабільності у суспільстві; підвищення рівня доходів (а отже, зростання показників добробуту населення та його платоспроможності); формування на місцевих ринках конкурентного середовища щодо пропозиції товарів та послуг, підвищення їх якості; поживлення економічної активності у регіонах; збільшення надходження капіталу до регіональної економіки; впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій, покращення екологічної ситуації на місцях; збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; уповільнення обсягів трудової міграції активної частини працездатного населення за кордон; збільшення у суспільстві прошарку середнього класу. [1, с.455-461]

Початком структурних перебудов в сфері малого підприємництва в УРСР, а потім Незалежної України можна вважати 07.02.1991 року одночасно із прийняттям Закону «Про підприємництво», яким врегульовувались загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території

Української РСР, встановлювались гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.

Із поступовим розвитком підприємництва в Україні, зазначений нормативно-правовий акт неодноразово змінювався, і, в кінцевому результаті частково втратив силу 01.01.2004 року, одночасно із прийняттям Господарського кодексу України.

За 28 років незалежності України Верховною Радою України було прийнято безліч законів, які тим чи іншим чином регулюють діяльність і господарські відносини суб'єктів малого підприємництва, визначають пріоритети розвитку та підтримки малого підприємництва.

При визначенні напрямків розвитку малого бізнесу та напрямків підтримки з боку держави малого бізнесу важливо встановити суть поняття малий бізнес.

З аналізу норм Господарського кодексу України [2] вбачається, що суб'єктами малого підприємництва є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [2].

Інший, більш свіжий нормативно-правовий акт, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] в частині визначення малого бізнесу протирічить термінології Господарського кодексу України та в ньому визначено, що малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової

звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 8 мільйонів євро;
- середня кількість працівників - до 50 осіб [3].

Отже, під час визначення відношення суб'єкта підприємництва до категорія «малий бізнес», з точки зору законодавця, слід чітко відслідковувати та порівнювати фінансові критерії «річний дохід» та «чистий дохід».

Неоднозначність термінології законодавства, залишає дискусійними наступні питання: чи відноситься до категорії малих підприємств, підприємство яке, наприклад, отримує річний дохід у розмірі 11 і більше мільйонів євро, з яких чистий дохід становить 3 мільйони євро? Чи розповсюджуються на таке підприємство гарантії державної підтримки малого бізнесу?

Формальний підхід до критеріїв «малого бізнесу» так само залишає без відповіді питання, чи відносяться до категорії «малий бізнес», для цілей державної підтримки, суб'єкти підприємництва, які за законом відносяться до категорії мікропідприємництва.

Від відповідей на ці питання, в умовах стрімкого розвитку конкуренції та інновацій, залежить можливість якісного та швидкого росту економіки, правильність прийнятих управлінських рішень органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, конкурентоспроможність малого бізнесу по відношенню до інших підприємств, які працюють на ринку, питання створення нових робочих місць та актуальне питання трудової міграції.

Досліджуючи теоретичні підходи до дослідження сутності категорії малого підприємництва Н. Ю. Волощук зазначає, що підприємництво є невід'ємною складовою будь-якої ринкової господарської системи, без якої економіка не здатна існувати. Важливу роль підприємництва в умовах ринкового господарювання відмічає Р. Коуз, характеризуючи його як регулюючий механізм інститутів ринку. Динамізм його формування і ефективного розвитку в Україні

та її регіонах обумовлюється рядом організаційно-економічних причин, зокрема [4, с. 97]:

1. Суттєві організаційно-технологічні зміни, що призвели до нового співвідношення між великомасштабним і малим виробництвом, зокрема диверсифікація й модернізація великого виробництва, реструктуризація, приватизація, зміни у структурі зайнятості, сприяли зростанню малого підприємництва.

2. Динамізм ринкового середовища, розвиток глобальних ринків, інформаційних систем призводить до нової схеми розподілу праці. Переваги малих організаційних форм дозволяють швидше використовувати вільні місця на ринку, до яких не виявляють інтерес великі корпорації.

3. Підсилення конкуренції між суб'єктами господарювання, що дозволило малому підприємству повною мірою визначити свої переваги.

При цьому, особливим видом підприємницької діяльності є інноваційне підприємництво, успішність здійснення якого формує синергійний ефект на основі узагальнення і впровадження набутого досвіду у процесі функціонування суб'єктів підприємництва, задіяння таланту підприємця, запровадження його творчого підходу до вирішення проблемних питань і перспектив розвитку підприємницької діяльності, готовності власне підприємця (бізнесмена) до ризиковості, передусім у запровадженні новацій і раціоналізаторських підходів. Інноваційне підприємництво обумовлюється сукупністю спланованих і скоординованих організаційно-технічних та управлінських заходів, спрямованих на досягнення результативності функціонування, тобто підприємницького прибутку, передусім на базі раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, можливості його відтворення, примноження і перспективного економічного зростання [4, с. 83].

В межах даного дослідження категорії «підприємництво», «підприємницька діяльність» розглядаються передусім як мале підприємництво, або як сфера малого бізнесу, що обумовлено пріоритетним твердженням їх економічної природи, як основи підприємницької мотивації і результативного

чинника ефективного розвитку регіональної економіки. При цьому великий бізнес в Україні має багато особливостей у своєму функціонуванні (від масштабів до специфіки управління і співвідношення інтересів), що швидше має розглядатися в контексті корпоративного менеджменту з елементами загальнодержавного регулювання специфічними методами та принципами. У деяких країнах серед підприємств загалом виділяють лише великі і малі.

З метою уніфікації та інформативності показників при аналізі перевага надається віднесенню середніх підприємств до категорії малих [8].

В Економічній енциклопедії наведено таке визначення понять підприємництва і бізнесу: - підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети; - бізнес (англ. business – справа, діло) – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не суперечить закону і спрямована на отримання прибутку [15, с. 723].

При цьому підприємець є основним господарюючим суб'єктом, який за наявності певної сукупності рис втілює у практику функції підприємництва і за свою працю отримує підприємницький дохід, мінімум – нормальний прибуток.

Вперше це поняття у науковий обіг запровадив французький економіст Р. Кантільйон, який вважав, що головною рисою підприємця є уміння ризикувати, передбачати майбутнє, а також поєднувати прагнення до привласнення доходу і можливі втрати. На відміну від поняття «підприємець», «бізнесмен» є особою, яка має власний бізнес і привласнює прибуток. Відмітимо, що поняття «бізнесмен» має звужений характер, оскільки не передбачає ризиковість у процесі здійснення підприємницької діяльності і не наголошує на необхідності володіння особливими рисами підприємця.

У науковій літературі існує багатогранність підходів щодо трактування поняття «мале підприємництво». Так, З. Варналій вважає, що мале підприємництво є самостійною (за рахунок власних коштів) систематичною

інноваційною діяльністю громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [7, с. 23]. В. Лапуста вважає, що мале підприємництво, це підприємницька діяльність, що здійснюється суб'єктами ринкової економіки при певних встановлених законами, державними органами чи іншими представницькими органами критеріях (показниках).

Близьким до категорії «мале підприємництво» є поняття «малий бізнес». Взагалі у науковій літературі точаться дискусії на рахунок відмінностей чи подібності між поняттями малого підприємництва і малого бізнесу, оскільки ряд науковців дотримуються думки щодо доцільності їх розмежування. Зокрема З. Варналій, В. Сахаров, Я. Белінська, О. Зав'ялова, О. Довгальова, О. Балабенко вважають, що малий бізнес є діяльністю будь-яких малих підприємств та окремих громадян передусім з метою одержання прибутку, яка не завжди повинна супроводжуватися ризиком і впровадженням інновацій у процесі власної діяльності [7, с. 22; 2, с. 23; 12, с. 14]. Такої ж думки і В. Кредісов, вважаючи, що мале підприємництво передбачає не тільки відносно невеликі розміри підприємства та масштаби господарської діяльності, але й повинно формуватися на основі ризикованості, інноваційності, економічної відповідальності, задіянні персоніфікованих і гнучких управлінських підходів з метою отримання максимального підприємницького прибутку з одиниці затраченого капіталу [11, с. 7]. Сутнісні особливості категорії «мале підприємництво» О. Довгальова і О. Балабенко розглядають як особливу форму економічної активності, результатом якої є досягнення комерційного успіху, що має інноваційний та ризиковий характер діяльності з розширенням і подальшою перспективою розвитку на основі відповідальності, самостійності у прийнятті управлінських рішень та плануванні бізнесу. Такі підходи мають постійний характер господарської діяльності, укладання регулярних, а не одноразових угод [12, с. 14].

На відміну від малого підприємництва, малий бізнес, як вважає Л. Васильєва [9], це не просто частина або сектор національної економіки, який

можна статистично виділити в показниках чисельності зайнятих, в обсязі товарообороту, кількості основного капіталу та тому подібне. Це – економічний сегмент, якому притаманні принципово нові якісні характеристики, а саме: об'єднання в одній особі власника та підприємця; спрямованість на інновації; спрощені комунікативна та інформаційна системи. Т. Говорушко та О. Тимченко дають такі визначення малого підприємництва і малого бізнесу [3, с. 12-13]:

- мале підприємництво є особливою системою економічних відносин, за яких головною рушійною силою, суб'єктом господарювання є підприємець, котрий поєднує особові й матеріальні фактори відтворення на інноваційній основі, особистій ініціативі та економічній відповідальності й зацікавленості, ризику з метою одержання підприємницького доходу;
- малий бізнес становлять невеликі (малі) підприємства, характерними ознаками яких є незначна кількість штатних працівників та невеликі обсяги виробництва.

Інноваційну складову виокремлюють і науковці С. Реверчук [8, с. 46], О. Стасюк [9, с. 13], Л. Єзгор [4, с. 425], Т. Смовженко, А. Кузнєцова, З. Шмігельська [14, с. 30], не тільки у підприємстві в цілому, але й малому і середньому бізнесі, зокрема. У науковій літературі дискусійними питаннями є також твердження, що малий бізнес є складовою підприємництва, або – підприємництво є складовою бізнесу. З цього приводу, С. Реверчук окреслює три окремі підходи [8, с. 46-47]: бізнес є ширшим ніж підприємництво; підприємництво є ширше ніж бізнес; підприємництво і бізнес, якщо не тотожні, то синонімічні поняття. При цьому Г. В. Козаченко вважає, що мале підприємство є складовою частиною підприємництва, юридичні особи малого бізнесу є малими підприємствами, а малий бізнес представлений сукупністю зареєстрованих фізичних та юридичних осіб підприємців – складовою малого підприємництва [6, с. 14].

Отже, дослідивши існуючі наукові підходи щодо визначення поняття «малий бізнес» виявляється обґрунтована необхідність уточнення зазначеного поняття в контексті забезпечення його розвитку. З цієї точки зору доцільним є

застосування визначення малого бізнесу, як локальної підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб без формальної участі в групах, яка за рахунок свого незначного розміру здатна швидко реагувати на виклики ринку та закривати потреби клієнтів в нішах, які не цікаві середньому і великому бізнесу і в якій зайнято не більше 50-ти осіб. Через менші ризики впровадження в своїй діяльності інновацій, порівняно з середнім і великим бізнесом, малий бізнес володіє можливістю більш швидкого розвитку.

Введення критерію «локальності» бізнесу обґрунтовується визначенням малого бізнесу, як підприємницької діяльності орієнтованої на: регіонального споживача товарів, робіт, послуг; сплату місцевих податків в місцевий бюджет; створення бізнесів здебільшого місцевими підприємцями.

Критерій «швидкого реагування» стосується малого бізнесу взагалі та містить в собі можливості малого бізнесу приймати більш швидкі, креативні та ефективні рішення по відношенню до середнього та великого бізнесу, в яких зазвичай впроваджені більш бюрократичні процедури.

Досліджуючи поняття «Розвиток підприємництва» Бояринова К. О. дійшла висновку, що відповідно до компонентних складників поняття «розвиток» трактують за форматом, процесом досягнення та результатом. Неінноваційно спрямований розвиток фактично ґрунтується на кількісних нарощеннях економічних результатів, збільшенні обсягів виробництва, масштабів підприємства з малих до середніх та великих. Водночас виробничо-економічна система практично не зазнає якісних змін, які зводяться до простої адаптації до викликів зовнішньосередовищних збурень. Кожний вид розвитку містить інноваційно орієнтований складник у його змісті або інструментах досягнення, наявна інтегрованість видів розвитку в єдине поняття. З урахуванням трактування інновації як континуум у функціонування підприємства в прогресивному розвитку, інноваційно орієнтований розвиток доцільно вважати інтегратором видів розвитку та розуміти як стан функціонування підприємства в керованому русі інноваційного континууму, у процесі якого постійно гармонізуються та вирівнюється, за рівнем та напрямом

інноваційна асиметрія функційних складників середовища виробничо-економічної системи [10, с. 14].

Досліджуючи проблеми розвитку малого бізнесу в Україні Кушнір А. К. зазначав про те, що головною перешкодою на шляху розвитку малого підприємництва є відсутність ефективних механізмів його підтримки з боку держави. Однак зворотною стороною нерозвиненості сектора малого бізнесу є наявність потенціалу для його зростання, створення робочих місць та інновацій, у випадку вибору правильної державної політики... нормальний розвиток малого підприємництва можливий лише за наявності виваженої системи державно-правових заходів. Сприяти його розвитку можна лише шляхом поєднання, комбінування різних методів, засобів регулювання й підтримки, головними серед яких є такі: фінансово-кредитна підтримка (передбачає прями гарантовані позики, цільове субсидіювання, цільове бюджетне фінансування); сприятлива податкова політика (передбачає пільгове оподаткування, надання права прискореної амортизації); створення політики структурних перетворень, при якій основні зусилля держави будуть спрямовані на зміну економічної структури всього господарського механізму з метою гармонізації вітчизняної економічної практики зі стандартами, поширеними у країнах-членах ЄС; оптимізація та прискорення процесів формування зовнішньоекономічного механізму інтеграції України у світові структури, як логічне завершення реформування соціально-економічного розвитку суспільства.

Отже, малий бізнес в Україні розвивається недостатньо швидкими темпами, що свідчить про наявність стримуючих факторів реалізації його потенціалу. Одним з таких факторів багато дослідників вважають особливості оподаткування малого бізнесу в Україні. Однак аналіз еволюції практики оподаткування малого бізнесу показує, що умови сплати податків, ведення обліку та надання звітності суб'єктами малого бізнесу в Україні простіше, ніж у більшості економічно розвинених країн. Враховуючи ризик використання підприємств малого бізнесу в схемах ухилення від сплати податків, вважаємо, що використання альтернативних систем оподаткування може бути виправданим

лише в короткостроковій перспективі. Тому в найближчому майбутньому політика оподаткування малого бізнесу повинна бути переорієнтована на європейський досвід, з поступовим переведенням суб'єктів малого бізнесу на загальну систему оподаткування із застосуванням пільг в частині стимулювання інвестицій і встановлення порогової величини доходу, що дозволяє сплачувати податок на доходи фізичній особі. Перспективами подальших досліджень є обґрунтування розміру оптимальних податкових пільг для підприємств малого бізнесу за умови їх переходу на загальну систему оподаткування.

В умовах конкуренції та з метою досягнення якісно нового рівня життя населення, мале підприємництво є невід'ємним сектором ринкової економіки, який має регіональну орієнтацію. Відтак, результативність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від їх підтримки як на державному, так і регіональному рівнях. В ефективному розвитку малих підприємств насамперед зацікавлені територіальні громади, тому що:

- 1) велика частка цього сектора економіки орієнтована на місцевий ринок;
- 2) збільшення кількості суб'єктів малого бізнесу сприяє створенню нових робочих місць, що вирішує проблему безробіття в адміністративно-територіальних одиницях;
- 3) разом із зростанням кількості малих підприємств та підприємців збільшуються обсяги виробництва, а отже, зростають податкові надходження до місцевих бюджетів. Досліджуючи моніторинг регуляторного середовища та стан регіонального розвитку малого підприємництва варто зазначити, що існує чимало проблем щодо регіональної специфіки програм розвитку малого підприємництва.

В сучасних умовах регіоналізації економічних процесів, подальший розвиток малого підприємництва потребує глибокого дослідження його системоутворюючих факторів, територіальних особливостей, формування і здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики [2, с. 61-63].

На сучасному трансформаційному етапі розвитку, органами державної влади всіх рівнів значна увага приділяється стимулюванню розвитку

підприємництва. Для цього були прийняті і реалізуються закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки», «Про утворення територіальних органів Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва», регіональні та місцеві програми підтримки малого і середнього підприємництва.

Таким чином, аналізуючи проведені дослідження можна дійти висновку, що розвитком малого бізнесу є його трансформація з малого в середній та великий бізнес, вихід з локального регіонального рівня – на всеукраїнський, а потім глобальний світовий рівень. Основним критерієм розвитку малого бізнесу з цієї точки зору є збільшення розміру валового внутрішнього продукту, якій створюється суб'єктами малого бізнесу.

Разом з тим, для цілей державної підтримки малого бізнесу, під розвитком малого бізнесу вважається: комплекс дій направлених на збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва, за рахунок осіб, що виявили бажання взяти на себе відповідальність займатись підприємницькою діяльністю; ріст найманих працівників зайнятих в малому бізнесі; збільшення обсягу валового доходу отриманого в сферах діяльності малого бізнесу та інших сферах, суміжних із традиційними сферами діяльності середнього і великого бізнесу.

1.2 Методичні підходи щодо оцінки розвитку малого бізнесу

На сьогодні в Україні не існує загальноприйнятої методики міжрегіонального зіставлення рівня розвитку малого бізнесу, у більшості випадків при оцінці його стану використовуються дослідження загальних

тенденцій, а також порівняння статистичних показників. До таких можна віднести:

1. Аналітичні матеріали Державної служби статистики України. На офіційному сайті Держстату та сайтах його територіальних підрозділів публікується статистична інформація про стан та розвиток суб'єктів малого бізнесу. Багато показників (кількість підприємств, чисельність зайнятих, обсяги реалізованої продукції деталізованих за видами економічної діяльності, рентабельність малих підприємств, балансова вартість активів тощо) містяться лише в спеціалізованих збірниках «Діяльність суб'єктів малого підприємництва». Проте з 2013 року Держстат України припинив випуск таких збірників, почавши випуск збірників «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва» де більшість показників відсутня. Крім того, недоліком такого аналізу є часта зміна методології та бази розрахунку, відсутність будь-яких аналітичних досліджень про загальні тенденції розвитку цієї сфери економіки.

2. Щорічне дослідження про стан малого бізнесу Державної регуляторної служби України (Міністерства економічного розвитку і торгівлі України). Такий звіт містить загальний опис стану малого і середнього бізнесу в регіонах, без дослідження за галузями. Крім того, в них публікується регіональна інформація про діяльність елементів інфраструктури підтримки підприємництва та заходів з підтримки підприємництва з боку органів влади. Проте такі дослідження часто не дозволяють адекватно оцінити та порівняти позиції регіонів.

3. Дослідження окремих громадських організацій. Подібні звіти переважно готуються в рамках проектів, що фінансуються закордонними фондами чи з нагоди тематичних заходів. Характерною рисою для них є те, що 48 вони розглядають лише окремі аспекти функціонування суб'єктів малого бізнесу, носять тематичний характер та публікуються нерегулярно [14, с. 24]

Тема формування та розвитку малого бізнесу в Україні і досі є однією із своєчасних і затребуваних для розкриття. Підприємства малого бізнесу – це підґрунтя та фундамент кожного ринкового господарства. У сучасних умовах

періодичних фінансових криз, нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні важливе значення для стабілізації національної економіки, розв'язання основних соціальних питань має розвиток та підтримка малих і середніх підприємств. Наша держава володіє досить потужними можливостями, щоб розвивати мале підприємництво та підприємництво загалом. Однак економічна беззахисність України приводить до того, що кожна криза чинить вплив і залишає негативний відбиток на економічному зростанні держави, створює фінансовий колапс та приводить до появи загроз національній безпеці.

В економіці, що ґрунтується на ринковому фундаменті, найвагоміше місце посідають малі та середні підприємства. Саме вони здатні протистояти монополістичним структурам і постають економічним фундаментом стримування зростання цін, збалансування інтересів учасників ринку, створення та насичення усіх сегментів ринку продукцією, послугами. Створення та розвиток малих підприємств має певні переваги [15, с. 12; 16]:

вони насичують національний ринок тими товарами і послугами, які потребують споживачі, стимулюють споживання та зростання обсягів виробництва; сприяють стабільності зростання економіки, усіх сфер та видів діяльності;

забезпечують трансфер інновацій, новітніх технологій; забезпечують досить велику кількість нових робочих місць, зменшення кількості реального безробіття; сприяють задоволенню зростаючих потреб і вирішенню проблем саме великих компаній;

насамперед завдяки цьому виду підприємництва працівники мають змогу розкрити і втілити власний креативний потенціал, що знаходить своє відображення у створенні нових товарів і послуг. Ця особливість реалізує соціальну функцію малого бізнесу;

створює середовище навчання, розвитку, певною мірою старту, випробовування молодих працівників. Такі підприємства залучають працівників, яких відносять до соціально вразливих верств суспільства;

місце їх поширення – усі області, регіони країни. Вони є необхідним інструментом оптимізації організаційної структури економіки регіонів; сприяють зростанню обсягів грошових надходжень до бюджету. Можна виокремити декілька фаз становлення сектору малого бізнесу за роки незалежності України, включаючи процес розроблення і впровадження законодавчого підґрунтя:

1) Перший етап (1991-1995 рр.) бере свій початок з ухвалення Закону України «Про підприємництво» (від 7 лютого 1991 р.) та формування Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву.

Найвідчутніші темпи приросту щодо загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності були зареєстровані у 1991-1996 рр., у середньому вони становили 148-191% щорічно [13]. Хоча на цей період часу була відчутною і стабільною тенденція до зростання малих підприємств, абсолютні результати темпів приросту все ж залишались ще несуттєвими.

2) Другий етап (1995-2000 рр.) відзначився тим, що відбулося бурхливе зростання кількості підприємств малого бізнесу. З 1995 р. тенденція дещо змінилась і розпочалося сповільнення показників зростання. Так, одночасно зі зростанням кількості малих підприємств помітними були тенденції зниження середньооблікової кількості працівників і їхньої продуктивності. Наприклад, 1996-2003 рр. ознаменувалися тим, що індикатори зростання були практично рівними (майже 114-117% кожного звітного року). Водночас питома вага продукції та послуг, яку створювали малі підприємства у промисловості України, мала помітну динаміку у бік зростання. Зокрема, у 1995 р. у колективній формі власності – 48,6%, у 1999 р. – 70,7%; у 1995 р. у приватній формі власності – 0%, у 1999 р. – 0,2%; у 1995 р. у державній формі власності – 51,4%, у 1999 р. – 28,6% [13].

3) Третій етап (2000-2008 рр.) розпочався з ухвалення важливого законодавчого поля – Господарського кодексу України та низки законів, зокрема ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань

регулювання підприємницької діяльності», ЗУ «Про державну підтримку малого підприємництва». Все це відбулося з метою адаптації вітчизняних умов господарювання до міжнародних, насамперед до європейських, норм. Щодо регулювання діяльності малих підприємств відбулися зміни у критеріях та підходах до класифікації малих, середніх і великих підприємств. Таким чином, це був перший крок щодо впорядкування вітчизняної класифікації суб'єктів підприємництва згідно з рекомендаціями, які запропоновані країнами ЄС. На цей період працювало 40% від загальної кількості усіх зареєстрованих малих підприємств, однак питома вага саме цих промислових підприємств майже не збільшувалась. Велика кількість індикаторів щодо розвитку підприємств малого бізнесу за 2003-2008 рр. демонструвала динаміку до зростання (наприклад, швидкі темпи приросту суб'єктів підприємницької діяльності, кількості зайнятих працівників у малому бізнесі, частки малих підприємств у їхній загальній кількості). Така ситуація засвідчувала поліпшення ступеня економічної безпеки в країні.

4) Четвертий етап (2008 р. – до сьогодні) розпочав своє існування з початку світової фінансової кризи 2008 р. Цей період відзначений такими ознаками, як зростання кількості збиткових підприємств; зменшення обсягів виробництва та реалізації наданих послуг і продукції та частки малого бізнесу в обсягах наданих послуг і реалізованої продукції, зменшення частки працюючих суб'єктів господарювання та індикаторів ефективності фінансово-економічної діяльності; зниження ступеня інвестиційної активності та кількості працівників малих підприємств, зокрема рівня заробітної платні; переважання тіньового сектору серед цих підприємств. У загальній структурі підприємств усіх видів і форм власності найвагоміша частка була відведена малим підприємствам (85,1% або 324 тис. од.), дещо менша частка – підприємствам середніх розмірів (14,7% чи 56 тис. од.). І найменшу кількість становили великі підприємства (0,2% чи 770 підприємств) [17, с. 26]. Це унікальний період формування малих підприємств завдяки створенню кардинально нової бізнес-одиниці, а не наслідок реструктуризації вже наявних фірм чи їх поділу. З початком 2008 р. відбулися

зміни встановлення розмірних груп підприємств. Із цього періоду критерієм поділу є лише кількість зайнятих (без обсягу валового доходу від реалізації продукції, робіт чи послуг). Індикатори наведені для чотирьох розмірних груп підприємств, а не для трьох (малі, середні і великі). Згідно із Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» (2012 р.), відповідно до класифікації ЄС ухвалено зміни до Господарського кодексу України, що стосуються уточнення дефініцій суб'єктів малого та середнього, великого бізнесу. Новою спробою реформувати систему малого бізнесу стало ухвалення у 2016 р. низки законопроектів, де передбачається чітке планування та зменшення кількості перевірок бізнесу органами державного нагляду, конкретизація та звуження переліку підстав для проведення позапланових перевірок, розширення прав тих, кого перевіряють, конкретизація принципів державного нагляду [18, с. 30]. Емпіричне застосування прогресивної моделі інфраструктури підприємництва зумовлено державною політикою дерегуляції - яку можна віднести до однієї з методик, що застосовуються для державної підтримки малого бізнесу.

Державна політика дерегуляції є одним з основних елементів практичної імплементації нової моделі розвитку України та невід'ємною складовою частиною європейської інтеграції. В українських реаліях дерегуляція – не самоціль, а необхідний інструмент, місією якого є кардинальне поліпшення бізнес-клімату (а зрештою – інвестиційного клімату) в Україні, чинник створення нових робочих місць та підвищення якісних стандартів життя. Державну політику дерегуляції визначено пріоритетним напрямом «Стратегії реформ – 2020», Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Коаліційної угоди між основними політичними партіями України, що свідчить про високий суспільний консенсус у поліпшенні регуляторного середовища [18, с. 31].

Політика дерегуляції в Україні має покласти край зайвим та обтяжливим адміністративним бар'єрам, зменшити втрати часових і грошових ресурсів, які вилучалися з обігових коштів малого та середнього підприємництва (МСП) на дотримання і виконання обов'язкових процедур державного регулювання,

скоротити кількість обтяжливих та непотрібних контрольно-перевірочних заходів.

Якісна політика дерегуляції є важливою передумовою запровадження в Україні європейської бізнес-моделі та пов'язується з комплексом заходів, спрямованих на модернізацію реєстраційної системи, суттєве спрощення дозвільної та ліцензійної систем, полегшення контрольно-перевірочної діяльності, а також удосконалення податкового адміністрування. В умовах зовнішньої агресії проти України політика дерегуляції має зосереджуватися на пріоритетному розвантаженні сектору малого й середнього підприємництва від надмірного адміністративного тиску, зважаючи на його високий потенціал у створенні нових робочих місць та забезпеченні самозайнятості.

Сектор МСП в Україні сформувався кількісно і відповідає середньоєвропейському рівню. Для демократичних провідних країн світу, зокрема країн ЄС, МСП є локомотивом та основою національних економік. Так, на МСП в ЄС припадає 99,8 % від загальної кількості суб'єктів господарювання, ним створюється 66,8 % робочих місць та 57,9 % доданої вартості. Кількість МСП України станом на 1 січня 2014 р. досягала 99,9 % від загальної кількості суб'єктів господарювання (3,5 млн суб'єктів¹⁰⁷). Кількість зайнятих в МСП в Україні становить 7345 тис осіб, що утричі перевищує кількість зайнятих на суб'єктах великого бізнесу. Обсяг реалізованої продукції суб'єктами МСП в Україні – 2,6 трлн грн, що у півтора рази перевищує обсяг реалізації суб'єктами великого бізнесу.

За підсумками рейтингу «Ведення бізнесу 2019», Україна поліпшила свій показник порівняно з 2018 р. на 5 позицій, що свідчить про певний прогрес у сфері дерегуляції економіки. Водночас вагомий, майже п'ятиразовий відрив у рейтингу від «старих» членів ЄС та дворазовий відрив від нових вимагає подальшого системного просування політики дерегуляції в Україні [11].

Державна регуляторна політика має відкрити потенціал реалізації можливостей для сектору МСП на основі:

пріоритетного врахування інтересів та особливостей МСП в пакеті економічних реформ. Якщо у провідних економіках світу основна увага урядів фокусується на створенні умов для стимулювання розвитку й підвищення конкурентоспроможності МСП, то в Україні така спрямованість досі мала декларативний характер і зводилася до імітації поліпшення умов для підприємницького середовища;

узгодження регуляторної політики з потребами та специфікою суб'єктів малого підприємництва. Пріоритет у політиці дерегуляції держав – членів ЄС надається малому бізнесу як найбільш вразливій складовій частині національного бізнес-середовища, враховуються розміри й потужності сектору суб'єктів малого бізнесу. У цьому контексті в Україні в межах регуляторної політики слід запровадити МСП-тести, що дозволить деталізувати для малого бізнесу особливості державного регулювання, визначити можливості скасування конкретного регулювання або запровадити необхідні компенсатори. На цій основі мають бути визначені спеціалізовані, а не універсальні інструменти стосовно різних підгруп малого підприємництва. У регуляторній політиці мають також бути враховані соціальні ефекти забезпечення зайнятості та самозайнятості (цю функцію виконує малий бізнес). Як наслідок, регуляторне спрощення має стати вагомим стимулом для створення робочих місць у регіонах України з високою концентрацією тимчасово переселених осіб;

забезпечення європейських параметрів антикорупційного вектора регуляторної політики. Найбільший розрив розвитку МСП в Україні та державах–членах ЄС спостерігається у площині несприятливого бізнес-клімату, що зумовлено збереженням системної корупції, яка формує надвисокі (порівняно з іншими країнами ЄС) витрати на здійснення підприємницької діяльності. Це т.зв. інфраструктурні, інституційні та адміністративні податки. Водночас лише законодавчого скасування цих податків недостатньо. Має бути ліквідована спричинена тотальною корупцією практика системного невиконання органами державної влади всіх гілок та рівнів норм національного законодавства, що знижує результативність законодавчих змін. Кількісна оцінка стану виконавчої

дисципліни в системі державної влади свідчить, що на задовільному рівні виконується лише третя частина нормативних вимог і регуляцій. Отже, досягнення європейських параметрів бізнес-клімату залежить від комплексного реформування системи державного управління та демонтажу існуючих тіньових схем;

запровадження кількісного аналізу досягнення цілей дерегуляції з метою реального здешевлення ведення бізнесу. Застосування кількісних критеріїв щодо політики дерегуляції та оцінювання фактичного здешевлення ведення бізнесу дозволить уникнути імітації процесу. Так, кількість відмінених нормативних документів (положення яких і до того не виконувалися органами державної влади) не може вважатися ознакою успіху дерегуляції. Механістичне скорочення кількості регуляторних процедур у спосіб їх агрегування не забезпечить зменшення витрат МСП, а в українських реаліях може призвести до протилежних результатів. Успішність політики дерегуляції має визначатися всеохоплюючим зменшенням витрат на ведення бізнесу для малого підприємництва. Важливо забезпечити ліквідацію надмірних повноважень держави, а не перекладати їх виконання на саморегулівні організації, що також не може вважатись успішною дерегуляцією;

зміцнення державної та громадської платформи формування політики дерегуляції і контролю за її виконанням. Дерегуляція в Україні має передбачати постійний професійний діалог держави з бізнес-середовищем МСП. Розширення участі фахового експертного та бізнес-середовища, інституційне закріплення обов'язковості такого співробітництва є необхідним елементом формування регуляторної політики і засобом громадського контролю за її реалізацією [19].

Ефективна реалізація політики дерегуляції в Україні вимагає посилення координації роботи Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в рамках виконання Угоди про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна», Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Програми діяльності Кабінету Міністрів України. Пріоритетними напрямками впровадження політики дерегуляції є:

усунення надмірного регулювання господарської діяльності у спосіб зменшення кількості документів дозвільного характеру, дозвільно-погоджувальних процедур та переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні. Зокрема, у рамках приведення моделі кількості і функцій контролюючих органів у відповідність до стандартів ЄС та Угоди про асоціацію на першому етапі передбачено скорочення кількості контролюючих органів – з 56 до 28, функцій – з 1032 до 680; на другому етапі – приведення кількості і функцій контролюючих органів у повну відповідність до європейських стандартів;

забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за напрямками, що враховуються під час складання рейтингу Doing Business, при цьому стратегічною метою має бути входження України до двадцятки провідних країн світу за сприятливістю умов для підприємницької діяльності;

сумарне скорочення витрат суб'єктів господарювання на виконання обов'язкових державних регуляцій на 20,0 % протягом п'яти років. Це має бути досягнуто у спосіб повноцінної імплементації в поточну діяльність органів державної влади норми, визначеної Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV, щодо здійснення кількісного аналізу вигод та витрат під час реалізації державної регуляторної політики всіма її суб'єктами без винятку. Аналіз регуляторного впливу має бути включений до Регламенту Верховної Ради України в частині законодавчої експертизи проектів нормативно-правових актів і, відповідно, до практики системи державного управління загалом. При цьому складовою частиною аналізу регуляторного впливу під час визначення вартості державного регулювання для малого підприємництва та запровадження компенсаторів чи особливостей державного регулювання має стати МСП-тест;

скорочення кількості регуляторних і контрольних органів у спосіб їх злиття або ліквідації, забезпечення усунення дублювання функцій між органами державного нагляду та контролю;

відмова від системи тотального обтяжливого контролю за всіма суб'єктами господарської діяльності на основі запровадження ризикоорієнтованої системи державного контролю. Для цього, зокрема, необхідна належна підготовка до набуття чинності Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», реалізація закону про метрологію та метрологічну діяльність, закону про стандартизацію, прийняття 1500 національних стандартів, гармонізованих з відповідними документами ЄС, скасування стандартів колишнього СРСР, створення повнотекстової відкритої електронної бази стандартів;

підтримка та розвиток малого і середнього бізнесу в сільській місцевості прийняттям закону про локальні аграрні ринки та впровадження програми мікрокредитування малих сільських господарств, удосконалення процедур отримання сільськогосподарськими підприємствами дозволів на водокористування, екологічних вимог до споруджуваних об'єктів тваринництва лібералізації карантинного та фітосанітарного регулювання; спрощення процедури використання земель сільськогосподарського призначення для будівництва господарських будівель сільськогосподарського призначення;

гармонізація вітчизняного законодавства щодо безпечності харчової продукції із законодавством ЄС;

забезпечення ефективного захисту прав приватної власності, гармонізація із законодавством ЄС положень українського законодавства щодо захисту інвесторів (внутрішніх та іноземних) і кредиторів [23].

Якісні параметри впровадження політики дерегуляції в Україні істотно поступаються європейським стандартам. Це вимагає подальшої системної роботи з подолання існуючого розриву за такими пріоритетними напрямками:

забезпечення належного виконання всіма центральними органами виконавчої влади Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»

у реєстраційній системі: скорочення тривалості та кількості процедур реєстрації бізнесу, скасування надмірної кількості процедур для реєстрації

власності та підвищення частки поверненого капіталу кредиторам, зниження витрат підприємств під час процедури банкрутства;

у контрольно-перевірочній діяльності: зниження рівня корупції, скорочення кількості контролюючих органів та підвищення рівня захисту прав власності;

у дозвільній системі: скорочення часових витрат на отримання дозволу на будівництво, зниження вартості процедури отримання дозволу на будівництво, а також підвищення рівня автоматизації;

у зовнішньоекономічній діяльності: підвищення ефективності адміністрування експортно-імпортних процедур, зниження вартості оформлення експортно-імпортних операцій та підвищення прозорості митної адміністрації;

у податковій системі: системне зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, скорочення кількості податкових платежів протягом року, істотне зменшення єдиного соціального внеску.

Результатом дерегуляції має стати якісне та стає поліпшення бізнес-клімату в Україні, його поступове наближення до найкращих практик зарубіжних країн. На цьому шляху необхідним є системне виконання положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» щодо оцінювання вартості регулювання та оцінювання альтернатив державному регулюванню. Це є важливим інструментом зменшення адміністративного тиску на малий і середній бізнес. Особливу увагу слід звернути на попередження появи нових регуляцій, які нівелюватимуть позитивний ефект перших кроків дерегуляції, що можливо у процесі механістичного та ручного перегляду нормативної бази. Широке залучення бізнес-асоціацій, суб'єктів малого і середнього бізнесу, представників ЗМІ до формування державної політики дерегуляції дозволить Україні прискорити наближення національної бізнес-моделі до найкращих світових зразків. [10, с. 141].

Разом з тим, важливим фактором підтримки малого бізнесу також є оптимізація фіскальної політики на регіональному рівні. Це питання свого часу вивчав Стоєв В. Л.

Досліджуючи питання фіскальної політики на регіональному рівні Стоєв В. Л. зазначив, що валовий регіональний продукт у ринкових цінах визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти. В результаті його розподілу формуються фіскальні надходження з регіону до бюджетів усіх рівнів, доходи населення та власні кошти суб'єктів господарювання і зростання цього основного показника регіонального економічного розвитку може бути забезпечене покращення інших регіональних соціально-економічних показників: інвестицій в основний капітал, фінансового результату господарської діяльності суб'єктів господарювання, доходів населення тощо... Визначення засад оптимізації фіскальної системи на регіональному рівні повинно базуватися на вивченні впливу фіскального механізму на соціально-економічний стан та розвиток регіону та потребує виокремлення основних показників, які перебувають під фіскальним впливом на регіональному рівні і зміна яких у бік покращення необхідна задля досягнення зазначених цілей державної економічної політики. Практично всі показники соціально-економічного становища регіону перебувають під прямим впливом фіскального процесу та фіскальних механізмів. Зазначений вплив обумовлений місцем податків та бюджетних витрат в системі розподілу та створення доходу. Результати економіко-математичного моделювання свідчать про те, що помірне зменшення податкового навантаження із забезпеченням контролю на регіональному рівні за використанням отриманої економії суб'єктами господарювання на інноваційний розвиток надасть змогу забезпечити зростання валового регіонального продукту та інших соціально-економічних показників регіону. [12, с. 2].

Вивчаючи питання державної підтримки малого бізнесу в Україні можна зробити висновки, що оцінювати рівень розвитку малого бізнесу можна шляхом спостережень за державною політикою спрямованою на поліпшення умов

реєстрації бізнесу, зниження ставок кредитування, зменшення регуляторного тиску на малий бізнес, оптимізація фіскальної політики.

1.3 Досвід економічно розвинених країн щодо розвитку малого бізнесу в регіонах

В економічно розвинутих країнах світу важливу роль у створенні робочих місць відіграє малий бізнес. На цьому факті неодноразово наголошувалося у вітчизняній економічній літературі, однак чинне законодавство в нашій країні не створює сприятливого середовища для організації та розвитку підприємництва. Навпаки, в умовах фінансової кризи, через зменшення попиту населення та великих підприємств на їхню продукцію і послуги, малі підприємства зазнають найбільших збитків. Таким чином, необхідне впровадження нових заходів для заохочення вивільнених у результаті кризи працівників до підприємництва та організації малого бізнесу.

Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Найбільш динамічний елемент структури народного господарства – малий бізнес.

Малий бізнес є найбільш динамічною складовою ринкової економіки, яка сприяє розвитку інноваційних процесів, зміцненню економічного стану регіонів, збільшенню кількості робочих місць, зростанню конкуренції, наповнення ринку товарами і послугами, які мають значний попит у споживачів.

Незважаючи на формальну наявність всіх необхідних законів та інших регламентуючих розвиток підприємництва інструментів та інститутів, Україна є країною, де кількість малих і середніх підприємств на тисячу осіб населення дуже низьке. Так, за інформацією Всесвітнього банку, число малих підприємств в Україні становить 7,6 на тисячу осіб, у той час в Польщі - 22, США - 74.2, країнах ЄС – 45 [19, с. 131].

Фінансове забезпечення господарської діяльності на малих та середніх підприємствах є найменш дослідженим питанням в системі менеджменту реформованих вітчизняних підприємств. Якщо у США близько 83%, а у Німеччині понад 92% власників здійснюють планові передбачення, то у південному регіоні України за даними вибіркового обстеження, їх чисельність становить лише 24 відсотки [20, с.48-53].

Як показує досвід розвинених країн, малий бізнес там успішно розвивається тоді, коли він проводиться під патронатом держави: використовуються бюджетні кошти, політичні важелі, спроможні залучати кошти суб'єктів господарювання в малий бізнес.

Політика підтримки малого бізнесу в Європі здійснюється через діяльність держав і через спеціальні програми, які реалізуються під егідою ЄС.

Фінансування заходів із підтримки малого бізнесу здійснюється зі Структурних фондів Євросоюзу, зокрема з Фонду регіонального розвитку, Соціального фонду. На рівні держав фінансова допомога забезпечується значними податковими пільгами в перші роки функціонування, кредитами на пільгових умовах суб'єктам, орієнтованим на інноваційну діяльність, охорону довкілля і екологічні проекти, функціонуючим у відсталих регіонах, підприємствам з високою соціальною значимістю. Слід відзначити значний вклад уряду країн у фінансову підтримку організацій, фондів, що допомагають розвитку малого підприємництва. Ці фонди поділяють на товариства спільного інвестування й товариства спільного гарантування. Активну роль у фінансовому розвитку малих суб'єктів підприємництва також відіграють національні Торгівельно-промислові палати, Асоціації малого бізнесу [21, с.235-238].

У скандинавських країнах основним «донором» фінансових «ін'єкцій» у мале підприємництво є держава. Уряди цих країн надають субсидії та прямі позики початківцям у малому бізнесі. Перспективні та важливі проекти на 50 – 75% можуть фінансуватися за рахунок державних коштів. Ірландія деяким категоріям підприємців-початківців протягом року виплачує щомісячну допомогу в 50 фунтів-стерлінгів [19, с.130-134].

На реалізацію нових проектів і модернізацію підприємств малого бізнесу виділяються пільгові кредити, за ставкою майже вдвічі нижчою ніж ринкова.

Пріоритетними напрямками розвитку малого бізнесу у Великобританії є розробка спеціальних програм підтримки малого бізнесу (рисунок 1.1).

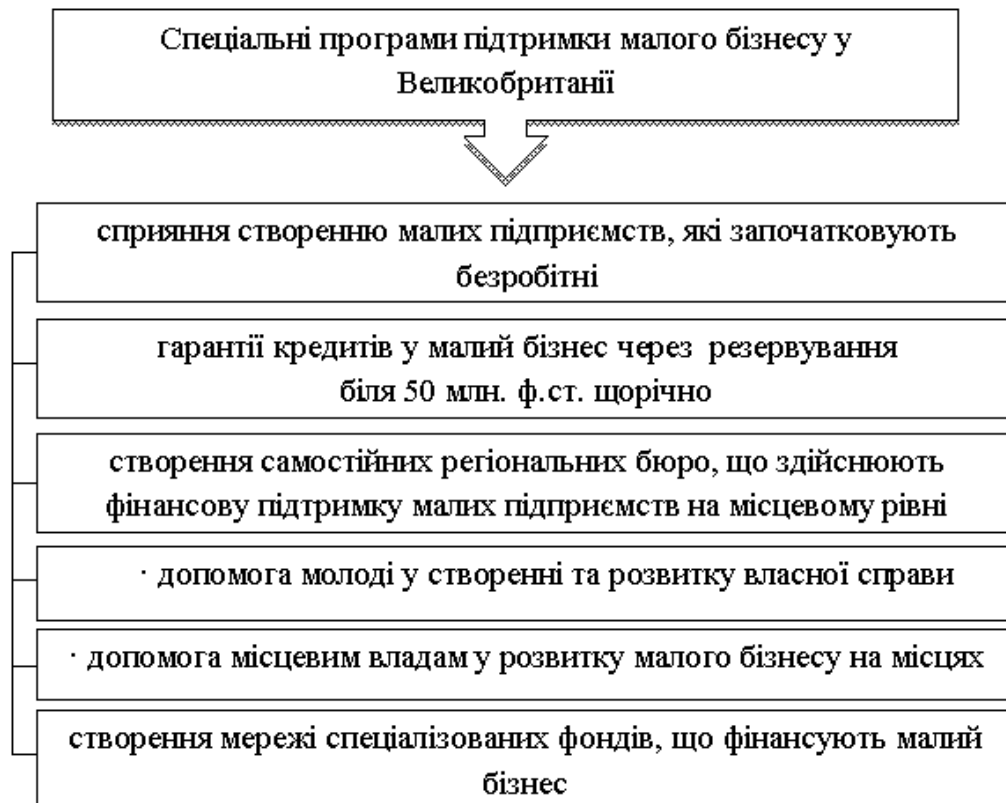

Рисунок 1.1 - Спеціальні програми підтримки малого бізнесу у Великобританії [21]

В Італії розвинута система державної фінансової підтримки малого бізнесу через субсидування та пільгове кредитування діяльності окремих напрямків малого підприємництва та діяльності консорціумів і кооперативів, що об'єднують малі підприємства.

Цікава форма недержавної фінансової підтримки суб'єктів малого бізнесу має поширення в Іспанії. Там створені товариства взаємного гарантування, що створюються за рахунок добровільних внесків підприємців.

Мета таких товариств надання гарантій банкам за своїх членів при отриманні кредитів. У випадку нестачі власних коштів уряд Іспанії надає

товариствам фінансову допомогу. При накопиченні товариством певного капіталу, воно може перетворитись у товариство взаємного фінансування, набуває статусу фінансової установи і займається прямим інвестуванням підприємницької діяльності іспанських компаній, які провадять свою діяльність в секторі малого і середнього бізнесу [22, с.498].

У США підтримка малого бізнесу відбувається головним чином через дотації, прямі гарантовані позики. Крім того, на рівні штату реалізуються програми підтримки малого бізнесу через залучення недержавних коштів. У випадку неплатоспроможності позичальника держава стовідсотково покриває збитки. Гарантії держави зменшують ризик операцій кредитно-фінансових установ, сприяють зацікавленості кредиторів малого бізнесу.

Прикладом особливої ролі малого підприємництва у розвитку та відновлення національної економіки є Японія, де малий бізнес забезпечує біля 40% промислового виробництва. Такі результати вдалося досягнути завдяки значній допомозі уряду, зокрема впровадженню спеціального оподаткування для окремих видів діяльності; створенню Корпорації страхування суб'єктів малого бізнесу, асоціації гарантування кредитів; наданню пільгових кредитів, гарантій, субсидій підприємствам на модернізацію та удосконалення виробництва, реалізацію спільних проектів з університетами, інститутами щодо нових розробок, розвиток легкої і харчової промисловості, розробку нових продуктів і нових технологій, створення нових підприємств у відсталих регіонах. Крім того, уряд забезпечує фінансування консультаційно-інформаційної підтримки малого бізнесу, підготовки кадрів [22, с. 498].

Також, у Японії створена Національна фінансова корпорація, що здійснює кредитно-фінансову підтримку малих підприємств. Дворівнева система гарантій кредитів – 52 префектурні недержавні асоціації кредитної гарантії та державна корпорація зі страхування кредиту – знижують ризик неповернення кредитів.

Держава бере на себе погашення майже всієї суми боргу у випадку неплатоспроможності підприємця. Система фінансової допомоги побудована на принципі зворотної залежності між розміром фірми та державної допомоги.

Тобто, найбільшу підтримку з боку держави отримують самі малі підприємства та підприємці-початківці.

Отже, аналізуючи досвід розвинутих країн, зокрема США, Японії та Великобританії, Італії та ін. [23, с. 23], можна зробити висновок, що нормативно-правове забезпечення фінансового планування у кожній країні є належним чином відпрацьовано відповідно до специфіки кожної країни.

Що ж стосується безпосередньо внутрішньофірмового планування, то у зарубіжних компаніях планування починається з визначення цілей і управлінських завдань, що розв'язуються системою в конкретній підприємницькій організації. Потім формуються моделі верхнього рівня, тобто узагальнені моделі процесів. На наступному етапі здійснення проекту укрупнені блоки верхнього рівня деталізуються за допомогою декомпозиції на більш низький рівень. Формуються детальні моделі бізнес-процесів планування, оперативного і бухгалтерського обліку, управлінського та кадрового обліку аналізу та контролю управління, системи безпеки бізнес-процесів. У підсумку створюється комплексна модель фінансового планування підприємства [21, с. 235-238].

Створені моделі пропонується документувати у вигляді текстових звітів, які потім використовуються у процесі впровадження розроблених процесів. При цьому змінюються повноваження і відповідальність співробітників, розробляються (змінюються) посадові інструкції робітників, затверджуються типові форми планових і звітних документів, упроваджується система документообігу.

Якісне розроблення внутрішньофірмових процесів на стадії планування бізнесу, в подальшому, в процесі здійснення господарської діяльності служить для такого бізнесу надійним фундаментом та може бути конкурентною перевагою.

Що ж стосується можливостей удосконалення фінансового планування підприємств, то зважаючи на значно більший досвід діяльності в умовах ринкової економіки та стабільніше законодавство, суб'єктам

господарювання в зарубіжних країнах значно легше спланувати свою діяльність, а тому і розробка фінансових планів підприємств здійснюється в деталізованому вигляді, які відповідають визначеній системі. Україні, для вирішення недоліків і удосконалення діяльності малого і середнього бізнесу, варто удосконалити і деталізувати нормативно-правову базу у сфері внутрішньофірмового фінансового планування та забезпечити стимули до активного інноваційного розвитку малих компаній як рушійного фактору інтенсивного розвитку бізнесу. Це потребуватиме створення відповідних умов щодо формування ефективного фінансового механізму як методологічної, методичної, організаційної побудови системи фінансових відносин усередині та зовні підприємств.

Власний досвід, позитивні результати розвитку малого й середнього підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування економічних систем, свідчать про те, що мале підприємництво – один із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами й послугами, створення нових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів. А малі підприємства, за певних умов і за підтримки з боку держави, – тенденційно інноваційні, гнучкі та витратоефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень [17, с.425-432].

Властивістю сучасного етапу економічного розвитку є становлення (для постсоціалістичних країн) і подальше вдосконалення (для розвинутих країн) змішаної економіки ринкового типу. Саме ринковий тип економічної організації суспільства, конкуренто-ринковий спосіб координації економічних процесів і прийняття рішень у межах національних економічних систем виявився найбільш перспективним. Він історично виправданий для країн, що обирають спосіб соціально-економічного розвитку.

Приклади зарубіжного досвіду вирішення проблем малого підприємництва в Україні представлені у вигляді таблиці. (таблиця 1.1)

Таблиця 1.1 – Зарубіжний досвід вирішення проблем малого підприємництва в Україні

	Проблема	Опис	Країна	Заходи вирішення
	1	2	3	4
1	Недостатня державна підтримка	Сьогодні в Україні дієвість заходів політики державної підтримки малого бізнесу виявилася недостатньою. Малі підприємства в Україні продовжують стикатися з істотними перешкодами у власному розвитку на різних рівнях.	США	Термінове обслуговування клієнтів як по телефону, поштою так і особисто. Напрями підтримки: надання допомоги діловим жінкам, допомога в науково-дослідній роботі, юридичні послуги і т.д.
2	Обмеженість внутрішнього попиту і наявність кризи збуту на внутрішньому ринку	У результаті масового зростання безробіття, збільшення заборгованості із виплати заробітних плат і пенсій, інфляційних стрибків зменшуються доходи громадян. Малий бізнес втрачає головних споживачів своєї продукції	Польща	Уряд у 2008 році ввів пільгові податкові тарифи для новостворених підприємств, що надають нові робочі місця.

Продовження таблиці 1.1

	1	2	3	4
3	Нерозвиненість ринку фінансових джерел	Нерозвиненість ринку фінансових джерел призводить до відсутності небанківських фінансових установ, які могли б також здійснювати фінансування діяльності малих підприємств: кредитних спілок, страхових фондів	Польща	У 1997 році був створений «Національний фонд кредитних гарантій», що гарантує надання кредитів малим підприємствам, з часом була створена мережа регіональних фондів для підтримки та розвитку аграрних та депресивних районів
4	Низька інвестиційна активність	Більшість малих підприємств не мають засобів для здійснення капіталовкладень, оскільки кредити дуже дорогі і короткострокові, а велика частина прибутків спрямовується на сплату податків	Угорщина	Агенція з розвитку інвестицій, торгівля і холдинги регіонального розвитку (контролює розподіл фінансової підтримки малих підприємств)
5	Тіньова економіка	Малий бізнес використовує практику роботи без оформлення договорів, намагається переводити свої операції в готівковий оборот з метою мінімізації оподаткування, а також приховує доходи, занижує розміри заробітної плати і ухиляється від оподаткування	Угорщина	Економічні стимули: зниження податкового навантаження, спрощення звітності, пільгове кредитування

Джерело: розроблено автором за джерелами [19-22].

Об'єктивні переваги сучасної ринкової економіки такі: ефективно і переважно раціональне використання виробничих ресурсів, динамізм, конкурентність, високі адаптаційні властивості щодо науково-технічного прогресу тощо. Ринковий механізм господарювання забезпечує свободу економічного вибору, реалізацію власного економічного інтересу та взаємну злагодженість інтересів ринкових суб'єктів. Не менш важливі ознаки ринкової економіки – реалізація підприємницького потенціалу, мобілізація самостійної ініціативи суб'єкта господарювання. Підприємництво виступає рушійною силою соціально-економічного розвитку.

Малий бізнес був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує до першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються малий, середній та великий бізнес. Але на відміну від двох останніх малий бізнес є вихідним, найбільш численним, а тому найбільш поширеним сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами бізнесу обумовлені різним рівнем суспільного розподілу, характером спеціалізації та усусупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Малий бізнес – самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців, фізичних осіб, яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна фінансова, страхова тощо)

зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу [18, с. 147-156].

Отже, малий бізнес – це провідний сектор економіки. Він становить основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного зростання, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників, основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції.

Роль і місце малого бізнесу в національній економіці найкраще проявляється у притаманних йому функціях. Розглядаючи функції малого бізнесу в стабільній ринковій економіці, слід наголосити на такому [27].

По-перше, неоціненний внесок малого бізнесу в справу формування конкурентного середовища. Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція є відображенням відносин змагання між господарськими елементами, коли їх самостійна діяльність ефективно обмежує можливості кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на даному ринку, а також стимулює виробництво товарів, яких потребує споживач. Тоді діяльність учасників ринкових відносин набуває динамічного характеру, вона пов'язана з економічною відповідальністю та ризиком підприємця, що перетворює його на своєрідний соціальний двигун економічного розвитку. Малий бізнес допомагає утвердженню конкурентних відносин, бо він антимонопольний самою своєю природою, що проявляється в різноманітних аспектах його функціонування. З одного боку, малий бізнес, через велику кількість та високий динамізм елементів, з яких він складається, меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства; з іншого боку, за умов вузької спеціалізації та використання новітньої техніки, він виступає як дійовий конкурент, що підриває монопольні позиції великих корпорацій. Саме ця риса малого бізнесу відіграє суттєву роль у

послабленні, а іноді й подоланні розвинутими країнами притаманної великому капіталу тенденції до монополізації та затримки технічного прогресу [28].

По-друге, малий бізнес, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця його риса здобула в сучасних умовах особливе значення внаслідок швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу (НТП), зростання номенклатури промислових товарів і послуг [29].

По-третє, величезний внесок малого бізнесу в прорив за важливими напрямками НТП, передусім у галузі електроніки, кібернетики, інформатики. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції, малий бізнес тим самим виступає провідником НТП. Наприклад, більшість дрібних фірм, що з'явилися наприкінці 80-хрр. у Великобританії, найбільш технічно оснащені. А в США на сектор малого бізнесу припадає близько 50 % науково-технічних розробок [29].

По-четверте, малий бізнес робить вагомий внесок у подолання проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності малого бізнесу створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів і структурних зрушень економіки. У розвинутих країнах на малий бізнес припадає в середньому 50 % всіх зайнятих та до 70–80 % нових робочих місць. Якщо в період криз 70–80-хрр. у розвинутих країнах йшов процес скорочення робочих місць на великих підприємствах, то дрібні фірми їх не тільки зберігали, а навіть створювали нові [28].

По-п'яте, важлива функція малого бізнесу полягає в пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме він є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, він виконує функцію послаблення притаманної ринковій економіці тенденції соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ, що здійснюються на даному етапі. Без орієнтації на таку соціальну базу ринкового середовища, яким є середній клас, запроваджені реформи приречені на провал [20, с.48-53].

Малий бізнес має не лише економіко-виробничі та соціальні економічні переваги: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливості технології, здатність оперативно створювати і впроваджувати нову техніку й технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки, а й значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, котра передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення.

Про значення малого підприємництва свідчать інтегровані показники, що характеризують стан сектора малого підприємництва у розвинутих країнах, які підкреслюють фундаментальну роль малого підприємництва в соціально-економічному та політичному житті кожної країни (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Стан розвитку малого та середнього підприємництва в розвинутих країнах та Україні

Країна	Кількість МСП, тис.осіб	Кількість МСП, на 1000 осіб населення	Зайнято в МСП, млн.осіб	Частка МСП в загальній кількості зайнятих, %	Частка МСП у ВВП, %
Великобританія	2630	46	13,6	49	53
Німеччина	2290	37	18,5	46	54
Франція	1980	35	15,2	54	62
Італія	3920	68	16,8	73	60
Країни ЄС	15770	45	68	72	67
США	19300	74,2	70,2	54	52
Японія	6450	49,6	39,5	78	55
Україна	272,7	5,7	2,05	7,2	7,7

Джерело: розроблено автором за джерелами [27-29].

Малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого не існує на великих фірмах. Властивий для невеликих підприємств дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих

людських відносинах та специфічному соціально-психологічному кліматі. У невеликих трудових колективах, пов'язаних єдиним прагненням до самостійності та виживання, відроджується почуття господаря, скорочуються до мінімуму елементи бюрократизму. Незначний кількісний склад малих підприємств дозволяє зблизити інтереси керівництва та підлеглих, між співробітниками тут, як правило, відсутня боротьба за престиж, яка поглинає значну частину творчої енергії працівників у великих корпораціях.

Малий бізнес здатний залучати до роботи на своїх підприємствах таких спеціалістів, які працюють на свій страх та ризик, і навіть за меншу винагороду. Причина такої зацікавленості полягає в тяжінні до самостійності та реалізації своїх потенційних творчих можливостей, що значно важче зробити на великих підприємствах.

Отже, роль та функції малого бізнесу із загальноекономічних позицій полягають не тільки в тому, що він є одним з найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важлива функція – сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто він відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту. За умов дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів саме суб'єкти малого бізнесу, які не вимагають великих стартових інвестицій, мають швидке обертання ресурсів, спроможні за певної підтримки швидко й економічно доцільно розв'язувати проблеми монополізації, стимулювати розвиток економічної конкуренції.

Таким чином, малий бізнес – це невід'ємна риса будь-якої ринкової господарської системи, без чого така економіка й суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але навіть існувати. Великий капітал, безумовно, визначає рівень науково-технічного і виробничого потенціалу, але основу розвитку країн з ринковою системою господарювання становить мале підприємництво як найбільш масова, динамічна та гнучка форма ділового життя. Саме в секторі малого підприємництва створюється чимала маса національних ресурсів, яка є

живильним середовищем для середнього та великого підприємництва. Одна з причин успішного розвитку малого підприємництва у країнах з розвинутою економікою полягає в тому, що велике виробництво не протиставляється малому. Тут дотримуються принципу кооперування великих та малих суб'єктів господарювання, причому великі підприємства не пригнічують малий бізнес, вони взаємодоповнюють один одного.

Висновки до 1 розділу

Малий бізнес – це локальна підприємницька діяльність фізичних та юридичних осіб без формальної участі в групах, яка за рахунок свого незначного розміру здатна швидко реагувати на виклики ринку та закривати потреби клієнтів в нішах, які не цікаві середньому і великому бізнесу і в якій зайнято не більше 50-ти осіб. Через менші ризики впровадження в своїй діяльності інновацій, порівняно з середнім і великим бізнесом, малий бізнес володіє можливістю більш швидкого розвитку.

Малий бізнес є найбільш динамічною складовою ринкової економіки, яка сприяє розвитку інноваційних процесів, зміцненню економічного стану регіонів, збільшенню кількості робочих місць, зростанню конкуренції, наповненню ринку товарами і послугами, які мають значний попит у споживачів.

Під розвитком малого бізнесу треба розуміти трансформацію малого бізнесу в середній та великий бізнес, вихід з локального регіонального рівня – на всеукраїнський, а потім глобальний світовий рівень.

Разом з тим, для цілей державної підтримки малого бізнесу, під розвитком малого бізнесу вважається: комплекс дій направлених на збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва, за рахунок осіб, що виявили бажання взяти на себе відповідальність займатись підприємницькою діяльністю; ріст найманих працівників зайнятих в малому бізнесі; збільшення обсягу валового доходу отриманого в сферах діяльності малого бізнесу та інших сферах, суміжних із традиційними сферами діяльності середнього і великого бізнесу.

В умовах після кризового відновлення економіки України значної ролі набуває стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах, завдяки чому стає можливим досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому:

- створення нових робочих місць, що сприятиме зменшенню соціальної напруженості та досягненню соціальної стабільності у суспільстві; підвищення рівня доходів (а отже, зростання показників добробуту населення та його платоспроможності);
- формування на місцевих ринках конкурентного середовища щодо пропозиції товарів та послуг, підвищення їх якості;
- поживавлення економічної активності у регіонах; збільшення надходження капіталу до регіональної економіки;
- впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій, покращення екологічної ситуації на місцях;
- збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; уповільнення обсягів трудової міграції активної частини працездатного населення за кордон;
- збільшення у суспільстві прошарку середнього класу.

Державна політика малого бізнесу повинна спрямовуватись на поліпшення умов реєстрації бізнесу, зниження ставок кредитування, зменшення регуляторного тиску на малий бізнес, оптимізація фіскальної політики.

В економічно розвинутих країнах світу важливу роль у створенні робочих місць відіграє малий бізнес.

Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Найбільш динамічний елемент структури народного господарства – малий бізнес.

На підставі аналізу досвіду розвинутих країн, зокрема США, Японії та Великобританії, Італії та інших, можна зробити висновок, що нормативно-правове забезпечення фінансового планування у кожній країні є належним чином відпрацьовано відповідно до специфіки кожної країни.

2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА СИСТЕМИ ЙОГО ПІДТРИМКИ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1 Стан розвитку малого підприємництва у Запорізькому регіоні

На сьогоднішній день, наша держава переживає кардинальні зміни в сферах економіки, медицини, освіти і не тільки. Держава демонструє перегляд поглядів по відношенню до суспільного та релігійного життя громадян. Але, як показує практика придбана роками, важливою складовою конкурентоспроможності національної економіки є розвиток бізнесу. Розвивати бізнес в Запорізькій області, настільки економічно вигідній території, просто необхідно. З плином часу зростає попит на відкриття малих бізнесів.

Утворення ринкової системи господарювання в Україні взаємопов'язане із підвищенням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Підприємництво, безумовно, є першорядним ступенем у реалізації нормозавдань перехідного періоду. Поряд з цим, благополучна трансформація адміністративно-командної економіки у соціально спрямовану ринкову недосяжна без діяльності підприємців, які є визначними чинниками відповідних змін на мікро- і на макроекономічному рівні. Одним з високоперспективних курсів створення конкурентного ринкового середовища є розвиток малого бізнесу [30].

Всесвітній досвід і практика господарювання демонструють, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і кооперація багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальні відповідності. Найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється, є малий бізнес [31].

Досягнутий власний досвід, тверді позитивні підсумки розвитку малого і середнього підприємництва в країнах, де пройшов етап реформування економічних систем, підтверджують, що мале підприємництво є одним із методів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних

процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами. А малі підприємства, за певних умов і при підтримці з боку держави – тенденційно-інноваційні, гнучкі і витрато-ефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень.

Властивістю сучасного етапу економічного розвитку є становлення (для постсоціалістичних країн) і подальше вдосконалення (для розвинутих країн) змішаної економіки ринкового типу. Саме ринковий тип економічної організації суспільства, конкуренто-ринковий спосіб координації економічних процесів і прийняття рішень в межах національних економічних систем є найбільш перспективним. Він постає історично виправданим для країн, що вирішують проблему вибору способу соціально-економічного розвитку.

Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує у число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі [30].

Малий бізнес – це локальна підприємницька діяльність, яка за рахунок свого незначного розміру здатна швидко реагувати на виклики ринку та закривати потреби клієнтів в нішах, які не цікаві середньому і великому бізнесу і в якій зайнято не більше 50-ти осіб. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

Отже, малий бізнес – це провідний сектор економіки. Він: складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного росту, структуру та

якісну характеристику внутрішнього валового продукту, ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників, основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції [32].

Розвиток МСП стимулює державні органи влади до використання в роботі новітніх науково-практичних аналітичних підходів, які дозволяють провести всебічний аналіз прогностичного процесу, виявити гострі та актуальні проблеми та розробити заходи щодо їх усунення.

Розвиток малого та середнього підприємництва (далі – МСП) і підвищення його конкурентоспроможності мають непересічне значення для подолання проблем, що постали перед економікою українських міст, у тому числі й перед економікою обласного центру області – м. Запоріжжя. Як показує досвід, сприяння розвитку МСП – неможливе без комплексу послідовних і систематичних дій з боку органів місцевої влади. Основною метою Програми МСП є сприяння розвитку МСП в м. Запоріжжя в середньостроковій перспективі, а також забезпечення конкурентоспроможності економіки міста та належного добробуту громади в умовах безпосередньої близькості до зони конфлікту на сході України. Проекти й заходи Програми МСП сформовано з урахуванням переваг залучення до підприємництва всіх зацікавлених членів суспільства, формування підприємливості як ціннісної орієнтації та забезпечення рівного і простого доступу до ресурсів, інфраструктури та послуг із розвитку бізнесу в громаді для всіх категорій громадян, включаючи жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб і соціальних підприємців. Програма ґрунтується на використанні наявних у місті умов та ресурсів [33]. Вона враховує положення Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2027 року, регіональні пріоритети, що викладені в Концепції розвитку МСП в Запорізькій області, а також національні пріоритети розвитку МСП. Програму МСП

розроблено на основі дотримання принципів Акта з питань малого бізнесу для Європи (далі – АМБ) та з урахуванням перспективних європейських галузевих трендів. Програму МСП розроблено з використанням звіту «Експрес-аналіз місцевого бізнес клімату м. Запоріжжя» і «Бізнес-профілю м. Запоріжжя», підготовлених експертами Проекту ПРОМІС, та з урахуванням результатів роботи відповідної робочої групи, створеної розпорядженням міського голови від 08.06.2016 р. № 328р. Програма МСП складається з 5 розділів. У першому розділі викладено бачення розвитку МСП в м. Запоріжжі. У другому – проаналізовано стан і динаміку розвитку МСП в місті, стан бізнес-клімату та бізнес-інфраструктури через призму принципів АМБ. У третьому – виписано стратегічні та операційні цілі розвитку МСП в м. Запоріжжі. Четвертий розділ містить План дій із зазначенням конкретних проектів. У п'ятому розділі розкрито питання координації виконання та моніторингу Програми МСП. У Плані дій визначено пріоритетність проектів: 1 – висока, 2 – середня, 3 – низька. Передбачено, що фінансування проектів Програми МСП здійснюватиметься відповідно до їх пріоритетності за рахунок коштів міського бюджету та з інших не заборонених законодавством джерел, включаючи кошти міжнародної технічної допомоги, зокрема, Проекту ПРОМІС.

Важливість розвитку МСП для м. Запоріжжя зумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини, до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі МСП з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ і здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов та екологічних викликів. Реалізація Програми МСП в середньостроковій перспективі дасть змогу:

- покращити бізнес-клімат у місті, удосконалити регуляторну політику, зменшити адміністративне навантаження на підприємців;
- сформувати сучасну систему підтримки та стимулювання МСП, удосконалити інфраструктуру для розвитку МСП з урахуванням специфічних потреб різних категорій підприємців, включаючи учасників

АТО, жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб та соціальних підприємців;

- полегшити доступ МСП до фінансування;
- визначити і підтримувати перспективні галузі та сфери діяльності МСП в м. Запоріжжі з урахуванням специфіки міста;
- сприяти позитивному ставленню до підприємництва та підприємливості як рушійної сили регіонального розвитку;
- налагодити дієву систему комунікацій між владою та МСП для оперативного виявлення та усунення проблем і перешкод, які гальмують розвиток підприємництва [27, с.95-97].

Станом на 01.01.2018, за статистичними даними [31], кількість фізичних осіб – підприємців (далі – ФОП) у м. Запоріжжі налічувала 37 221 особу, що становило 64 % від кількості ФОП на кінець 2017 року і було на 24 % менше, ніж на початку 2017 року. Станом на 01.01.2017 в місті працювало 6 939 одиниць малих підприємств і 291 одиниця середніх підприємств. З 2012 до 2016 року зберігалася чітка тенденція до скорочення кількості зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб. У цілому показник скорочення становив майже 24 %. Кількість найманих працівників на підприємствах сектору МСП у 2016 році становила 101,7 тис. осіб проти 132,5 тис. осіб у 2012 році, тобто скоротилась на 23,2 %. Рівень заробітної плати найманих працівників у секторі МСП в цілому за роками є традиційно нижчим від рівня середньої заробітної плати найманих працівників у місті. За підсумком 2016 року середньомісячна заробітна плата в місті становила 5 494 грн. При цьому на середніх підприємствах вона становила 4 739 грн, а на малих – 2 639 грн. Найнижчою (у середньому) була оплата праці найманих працівників у ФОП, яка становила 1 427 грн. У цілому така ситуація з оплатою праці робить сектор МСП неконкурентоспроможним з погляду залучення кваліфікованих кадрів. Внесок МСП в обсяг реалізованої продукції в м. Запоріжжі у 2016 році становив 65,8 млрд грн, або 38,4 % від загального обсягу реалізованої продукції [32]. Хоча з 2013 року динаміка цього показника – позитивна, він є дещо нижчим, ніж в

області, де питома частка продукції, реалізованої суб'єктами МСП, у загальному обсязі продукції, реалізованої всіма підприємствами області у 2015 році, зростає до 47 %. Надходження до зведеного бюджету від МСП з 2014 року зростають і у 2016 році вони становили 2 672, 2 млн грн. При цьому з 2015 року вони зросли більш ніж на 30 %. Таке зростання можна пояснити насамперед інфляційною складовою. У 2016 році в середньому МСП сплатили платежів та податків на суму:

- 1 середнє підприємство – 4 070,9 тис. грн;
- 1 мале підприємство – 208,5 тис. грн;
- 1 фізична особа – підприємець – 11,9 тис. грн.

У рамках Проекту ПРОМІС у 2016 році було проведено експрес-аналіз місцевого бізнес-клімату в м. Запоріжжі. Дослідження здійснювалося шляхом проведення зустрічей, фокус-груп із представниками підприємництва м. Запоріжжя, онлайн консультування та опитування через електронну пошту і в телефонному режимі. Загалом підприємці назвали понад 20 проблем і перешкод, що заважають розвиватися бізнесу в місті, серед яких – відсутність дієвої комунікації між владою та бізнесом, неефективність політики міської влади щодо оренди земельних ділянок, значне зростання ставок оренди, недотримання контролюючими органами мораторію на перевірки, нелегальна зайнятість, стихійна торгівля тощо. При проведенні досліджень представниками МСП було визначено послуги/потреби, які допоможуть у розвитку МСП м. Запоріжжя і які може реалізувати міська влада. Це, зокрема: розроблення на середньострокову перспективу дієвої програми розвитку МСП міста з визначеним бюджетним фінансуванням, програма компенсації відсоткових ставок за отриманими кредитами, створення інфраструктури підтримки та розвитку МСП, активізація внутрішніх інвесторів тощо.

Проведення аналізу стану розвитку МСП м. Запоріжжя відповідно до принципів АМБ зумовлено необхідністю враховувати всі виклики та можливості, які постають перед підприємництвом міста після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і створення поглибленої зони вільної

торгівлі – Україна – ЄС. Орієнтація на АМБ, структурований за конкретними принципами/напрямами, дає змогу чітко розставити акценти в розвитку та підтримці підприємництва і зосередити увагу на вирішенні найактуальніших та найбільш затребуваних МСП питань. Згідно з методологією цього аналізу для кожного з 10 принципів АМБ заповнюється перелік індикаторів, які найбільше характеризують такий принцип. Глибина аналізу – 5 років. Загальний висновок щодо розвитку та підтримки МСП в м. Запоріжжі через призму АМБ – такий: усі десять принципів акта знаходять тією чи іншою мірою своє втілення в реалізації міської політики розвитку МСП, роботу ж потрібно тільки доповнювати та розвивати. У подальшому основні зусилля в розвитку МСП в місті необхідно спрямовувати на підвищення спроможності всіх зацікавлених сторін (міської влади, громади, громадських організацій підприємців та бізнес-асоціацій) сприяти зростанню МСП, застосовуючи європейські принципи розвитку МСП, а саме:

- створювати умови для розвитку і процвітання кожного суб'єкта МСП як важливого, унікального та цінного учасника соціально-економічних перетворень у місті;
- забезпечувати можливість другого шансу для чесних підприємців, що опинилися в стані банкрутства чи втратили бізнес;
- розробляти регуляторні акти міської ради та її виконавчого комітету з першочерговим врахуванням потенціалу та потреб найбільш вразливих категорій підприємців («спочатку думай про малих»);
- покращувати спроможність посадовців органів місцевого самоврядування розуміти та враховувати потреби МСП;
- сприяти доступу МСП до публічних закупівель;
- полегшувати доступ МСП до фінансування, особливо для підприємців з числа жінок, молоді, внутрішньо переміщених осіб, а також соціальних підприємців;
- допомагати МСП здійснювати стандартизацію та сертифікацію їхнього бізнесу;

- підтримувати розвиток навичок і здатності МСП до інновацій;
- підтримувати МСП, які ведуть екологічно відповідальний бізнес та перетворюють екологічні виклики на економічні можливості;
- заохочувати та підтримувати МСП щодо інтернаціоналізації підприємницької діяльності.

Стратегічні та операційні цілі розвитку підприємництва в м. Запоріжжі визначено на підставі результатів якісного і кількісного аналізів бізнес-середовища та стану розвитку МСП, проведених експертами ПРОМІС. Такі цілі спрямовані на поліпшення бізнес клімату, посилення спроможності посадовців органів міської ради надавати якісні послуги для МСП, полегшення доступу підприємців до фінансування, створення інфраструктури підтримки та розвитку МСП і посилення їх конкурентоспроможності. Досягнення стратегічних цілей заплановано за рахунок реалізації низки заходів у рамках операційних цілей, визначених Програмою МСП [33, с.132].

Сприятливий бізнес-клімат – головний чинник розвитку підприємництва в місті. Бізнес-клімат складається: із регуляторного середовища, яке міська рада та виконавчий комітет формують своїми рішеннями; з адміністративних і прирівнюваних до них послуг, що потрібні для ведення підприємницької діяльності й надаються міською владою та її посадовими особами; із можливості прозоро й на рівних умовах використовувати комунальне майно та земельні ділянки комунальної власності для ведення підприємницької діяльності.

Високий регуляторний тиск на МСП є однією з головних перешкод для розвитку нинішніх суб'єктів підприємницької діяльності та, особливо, підприємців-початківців, що ускладнює створення нових суб'єктів. За результатами опитування понад 40 % опитуваних зауважило високе адміністративне навантаження на МСП, більш ніж 50 % – звернуло увагу на обтяжливість процедур отримання дозволів та погоджень. Для зменшення регуляторного тиску на суб'єктів МСП необхідно:

- забезпечити перегляд чинних регуляторних актів міської ради та її виконавчого комітету;

- спростити та покращити міське регуляторне середовище; систематизувати чинні регуляторні акти;
- розвивати й удосконалювати регуляторну інфраструктуру для розвитку МСП.

Запорукою вдосконалення роботи філій Центру надання адміністративних послуг (далі – філії ЦНАП) є забезпечення відкритості та прозорості в їх роботі, оперативності та своєчасності надання адміністративних послуг, доступності та зручності для суб'єктів МСП. Досягнення цілі буде забезпечено шляхом реалізації низки проектів, спрямованих на подальший розвиток мережі філій ЦНАП, оптимізацію надання адміністративних послуг, збільшення їх кількості, у тому числі за рахунок прирівнюваних до них послуг, що надаються виконавчими органами міської ради, і розроблення та впровадження стандартів надання адміністративних послуг, а саме: проведення інвентаризації адміністративних послуг, що надаються суб'єктам МСП, їх систематизація за сферами господарської діяльності; спрощення процедур отримання дозволів та погоджень; вивчення думки суб'єктів підприємницької діяльності щодо роботи філій ЦНАП і впровадження необхідних удосконалень у методологію та способи надання послуг філіями ЦНАП; сертифікація системи надання адміністративних послуг відповідно до стандартів ISO 9000. Запровадження системи управління якістю згідно з міжнародними стандартами ISO 9000 сприятиме оптимізації процесів надання адміністративних послуг філіями ЦНАП, а також визначенню додаткових підходів до об'єктивного оцінювання результатів їх діяльності.

Однією з головних проблем у відносинах «влада–бізнес» є проблема прозорого доступу до інформації про комунальне майно та вільні земельні ділянки. Наявність вільного та простого доступу до актуальної інформації про комунальні ресурси в електронному вигляді є необхідною умовою підтримки розвитку підприємництва в місті. Для досягнення цілі заплановано створення прозорого публічного доступу до інформації про комунальне майно та вільні земельні ділянки, які можуть використовуватись у підприємницькій діяльності,

а також залучення суб'єктів МСП до закупівель, що здійснюються за рахунок міського бюджету.

Доступ до фінансових ресурсів є одним із базових чинників розвитку підприємницької діяльності, стартапів. Понад 80 % опитуваних підприємців визначило головною перешкодою розвитку МСП саме обмежений доступ до дешевих фінансових ресурсів. Одним із дієвих фінансових інструментів доступу до фінансових ресурсів є компенсація з міського бюджету відсоткових ставок за кредитами та залучення потенціалу міжнародних програм до розвитку МСП (GIZ «Fit for Partnership with Germany», COSME, HORIZON 2020, ЄБРР, SES, PUMБ ПРОМІС тощо) [39].

Якісна робота, спрямована на підтримку МСП та врахування інтересів МСП при ухваленні міською радою рішень і міських програм на ранніх етапах, передбачатиме довготривалий ефект розвитку для всієї громади.

Для цього необхідно покращити рівень знань і навичок профільних фахівців виконавчих органів міської ради, які залучені до розвитку МСП, та підвищити потенціал самих підприємців шляхом навчання й перепідготовки.

Підтримка МСП повною мірою – неможлива без підвищення професійного рівня посадовців виконавчих органів міської ради, задіяних у роботі із суб'єктами підприємницької діяльності, та розроблення ефективного механізму їхньої взаємодії. Для досягнення цілі планується проведення тренінгів і семінарів для фахівців виконавчих органів міської ради, які безпосередньо чи опосередковано впливають на розвиток МСП та/або здійснюють розроблення регуляторних актів, задля вдосконалення їхньої взаємодії із суб'єктами МСП під час роботи [38, с. 36-38].

Підвищення професійного рівня обізнаності СПД є дієвим інструментом зростання їхньої фінансової грамотності, обізнаності в методах ведення підприємницької діяльності, можливості використання інноваційних інструментів, участі в закупівлях та захисту своїх прав. Досягнення цієї цілі планується шляхом підвищення рівня обізнаності МСП з питань: використання програми PROZORRO; інструментів обчислення витрат СПД на виконання

регуляторних актів міської ради та її виконавчого комітету, проведення адвокаційних кампаній; фінансової грамотності щодо залучення та використання фінансових ресурсів, відносин із контролюючими органами при проведенні перевірок.

Поточна система надання послуг для МСП на території міста потребує вдосконалення й розвитку відповідно до потреб різних груп підприємців та етапів їхнього становлення. Досягнення цієї цілі покращить задоволення потреб у послугах і окремих об'єктах інфраструктури для мікро-, малого та середнього підприємництва на різних етапах життєвого циклу для різних груп підприємців (жінок, молоді, ВПО, учасників АТО, осіб з обмеженими можливостями тощо).

Ефективна діяльність та подальший розвиток місцевих виробників товарів і послуг – можливі за умови їх підтримки, створення можливостей для освоєння нових ринків, випуску нових товарів та співпраці з великими підприємствами.

Надання можливостей місцевим виробникам представити свій потенціал є дієвим механізмом підтримки та підвищення конкурентоспроможності МСП. Досягнення цієї цілі дасть змогу МСП, що мають потребу в підтримці виходу на нові ринки збуту, одержати інформаційну й методичну підтримку в проходженні сертифікації та запровадженні стандартів виробленої продукції. Передбачено надання необхідної підтримки МСП, які працюють на внутрішньому ринку і, фактично, позиціонуються як виробники місцевої продукції.

Додаткові можливості для розвитку підприємств надає розширення кооперативних зв'язків між суб'єктами великого, середнього та малого підприємництва. Для досягнення цієї цілі планується створення віртуальної постійно діючої біржі субконтрактингу та аутсорсингу, а також проведення щорічних виставок і зустрічей для налагодження відносин, демонстрації представниками МСП своїх можливостей з виконання робіт і надання послуг (насамперед – для представників великих підприємств) [39].

У місті створено достатньо розгалужену мережу об'єктів МСП у сфері торгівлі, ресторанного господарства, надання послуг та виробництва товарів. Водночас основні тренди спеціалізації та перспективні сфери для розвитку МСП

не визначено. Однією з пріоритетних галузей для розвитку МСП є інформаційні технології (далі – ІТ), у тому числі й розроблення мобільних додатків. Підприємці м. Запоріжжя визначили ІТ технології та їх розвиток як одну з перспективних галузей економіки міста. У місті працює близько 150-ти ІТ – компаній; 5 вищих навчальних закладів готують фахівців з інформаційних технологій. Вже чотири роки за підтримки міської ради в місті проводиться ІТ – форум на якому у 2019 році було презентовано бренд цифрової держави. Для досягнення цієї цілі планується: проведення аналізу напрямів діяльності МСП та визначення перспективних сфер розвитку; створення сприятливого середовища для діяльності ІТ – компаній із перспективою розвитку м. Запоріжжя як потужного центру південно-східного ІТ-кластера; проведення конкурсу інноваційних стартапів; організація здобуття підприємцями сучасної освіти у сфері ІТ.

Для розвитку краєзнавчого та культурного туризму в Запоріжжі передбачено всі умови та ресурси. Місто багате пам'ятками історії та культури, серед яких – острів Хортиця, Дніпрогес, 700-річний дуб, музеї, індустриальний комплекс та інші. Організовується ціла низка щорічних подій, масштабних культурно-мистецьких заходів, які відбуваються в Запоріжжі та є потенційно привабливими для туристів, у тому числі: Покровський ярмарок, фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці», народного мистецтва, звичаю та обряду «Запорозький Спас», козацькі ігри «Запорозька Слава» тощо. Існує туристична інфраструктура, що охоплює 221 туристичну агенцію, готелі загалом на 8 400 місць, а також 777 закладів ресторанного господарства різної цінової категорії .

Популярність внутрішнього культурно-краєзнавчого та подієвого туризму в Україні зростає. Для розвитку туризму та супутніх до нього послуг передбачаються: залучення до сфери надання послуг туристам більшої кількості суб'єктів МСП, створення туристичного кластера, а також розроблення стратегії розвитку туризму в м. Запоріжжі за участі представників міської влади, суб'єктів МСП та громадськості.

2.2 Аналіз розвитку малого бізнесу в Запорізькій області

Запорізький край по праву можна вважати перлиною України. Різноманітність нашого міста захоплює і вражає одночасно: з точки зору релігії наш край вважається православним. І хоча це так, наші земляки віддають перевагу найрізноманітнішим релігійним течіям. Одним з головних достоїнств і гордості нашого міста є острів Хортиця – колыска запорізького козацтва. Навряд чи десь ще в світі є річковий острів примітний пам'ятниками: первісно-общинного ладу, давньоруського періоду, періоду козацтва, періоду російської імперії, а також унікальними похованнями німців-менонітів. Запоріжжя завжди сприймалося зразком досягнень в усьому, від архітектури до промисловості, яка тут розгорнута. З точки зору економіки, Запорізьку область і справді можна вважати перлиною, адже це високорозвинений індустріальний край. Найпотужніша в Європі атомна станція розташована в Енергодарі. А ще наше місто є обителлю таких гігантів як: Запоріжсталь (одне з найбільших підприємств чорної металургії України), Дніпрспецсталь (найбільше підприємство в СНД і єдине в Україні з виготовлення жароміцних сплавів). Це колосальний комплекс машинобудування. Наші заводи – лідери не тільки в масштабах країни, але і на світових аренах. А «Мотор - Січ» – один з найбільших в світі заводів і єдиний в Україні з випуску авіаційних двигунів [53].

Задачам щодо поліпшення механізмів створення та розвитку малого бізнесу і їх функціонуванням приділено увагу у працях таких вчених, як: О. Бородіна, Л. Дмитриченко, В. Зянько, С. Єрохін, М. Жук, В. Ляшенко, Є. Панченко, О. Титаренко, В.Шарапов та ін. Як відомо, немає єдиного визначення поняття «малий бізнес», різні країни, різні фонди трактують його по-різному. Потрібно визначити головний категоріальний апарат цього явища та головні принципи його діяльності. Абсолютна більшість вчених і експертів вважають, що трактування терміну не є настільки важливим, головна цінність поліпшення життя суспільства, використовуючи будь-які форми [24]. Тому, не

дивлячись на відчутну увагу науковців до поточної проблеми, її дослідження наразі є актуальним завданням, переважно в області узагальнення успішної зарубіжної практики створення і функціонування цих структур.

Мале та середнє підприємництво (далі – МСП), як у Запорізької області, так і України в цілому є найбільш вразливим до фінансово-економічної кризи та змін законодавства, в результаті чого кількісні показники його розвитку демонструють як зростання, так і падіння (рисунок 2.1).

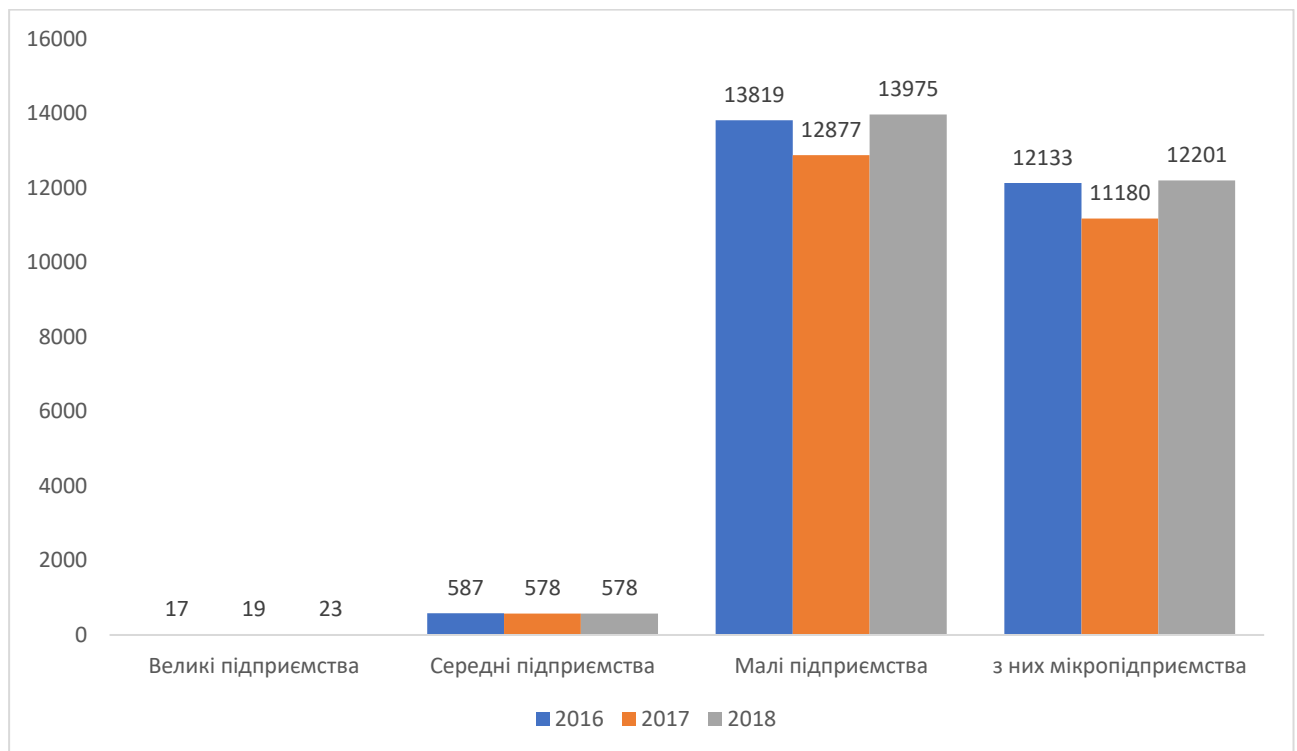

Рисунок 2.1 – Кількість підприємств за їх розмірами 2016-2018 рр.

На сьогодні з боку держави та регіональної влади забезпечено низку позитивних кроків зі спрощення ведення підприємницької діяльності, зокрема, зменшено адміністративний тиск на підприємців з боку контролюючих органів, реформується та вдосконалюється система надання адміністративних послуг фізичним та юридичним особам, оптимізуються дозвільні процедури у сфері господарської діяльності та процес започаткування підприємницької діяльності.

У Запорізькій області питома вага МСП від загальної кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності складає 99,9 % (рисунок 2.2).

Рисунок 2.2 – Кількість суб'єктів малого і середнього підприємництва

МСП на рівні з великими промисловими підприємствами відіграють важливу соціальну роль у працевлаштуванні населення. На підприємствах малого і середнього бізнесу працює 70% від загальної кількості працюючих на підприємствах області.

Хоча, у загальному обсязі реалізованої продукції питома вага великих підприємств в області перевищує питому вагу МСП: 53 % проти 47 % . Однак, таке перевищення не є домінуючим.

Індикатором розвитку підприємницької сфери є показник кількості суб'єктів підприємництва на 10 тис. осіб. У 2017 році у Запорізькій області на 10 тис. осіб наявного населення припадало 84 малих підприємств, що відповідає показнику попереднього року. [46]

У порівнянні з середнім показником по Україні кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення по Запорізькій області є більшою на 4 підприємства, або на 2,6 % (рисунок 2.3). Кількість зайнятих працівників на підприємствах 2016-2018 рр (рисунок 2.4).

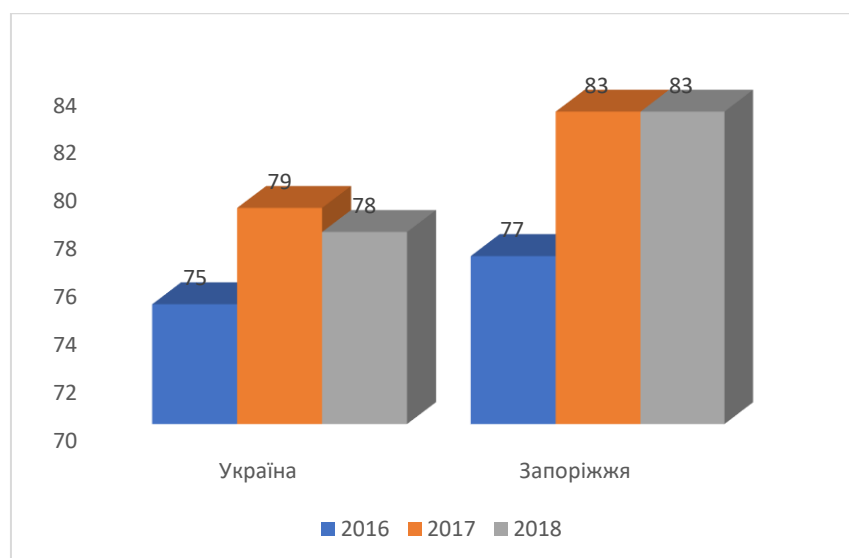

Рисунок 2.3 – Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць.

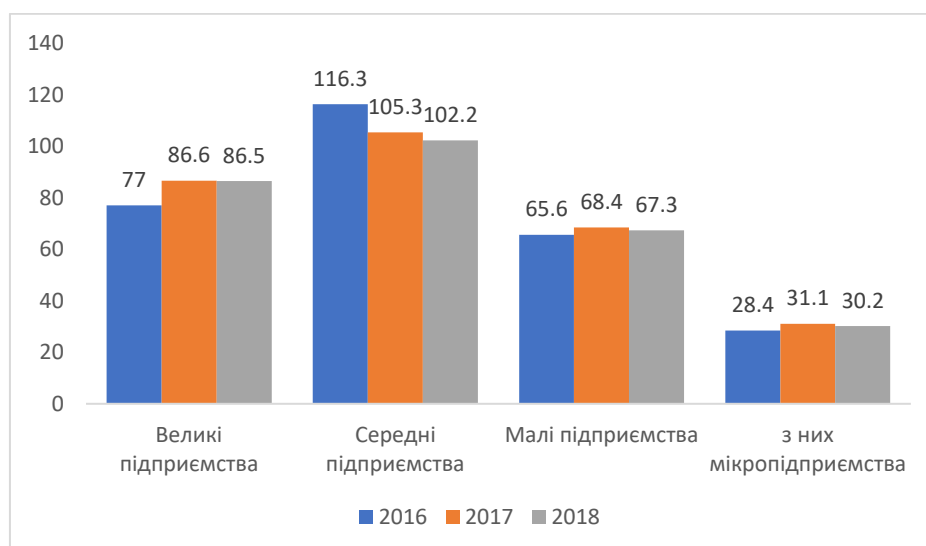

Рисунок 2.4 – Кількість зайнятих працівників на підприємствах 2016-2018 рр.

Однак, спостерігається значна диференціація за цим показником за територіальною ознакою – від 98 одиниць у Веселівському районі до 26 одиниць у м. Енергодар та м. Токмак (таблиця 2.1). Вирівнюванню цього показника сприятиме підвищення ділової активності населення, інвестиційної привабливості, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, державного-приватного партнерства, робота влади щодо легалізації бізнесу, особливо на приморських територіях [45].

Таблиця 2.1 – Показники діяльності підприємств по містах обласного значення та районах у 2017 році

	Кількість підприємств, одиниць	Кількість зайнятих працівників, осіб	Кількість найманих працівників, осіб	Витрати на оплату праці, тис.грн	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис.грн
Запорізька область	14576	260272	254827	19707057,4	281201583,8
м.Запоріжжя	8722	186008	183451	15458189,0	221200528,4
м.Бердянськ	724	11953	11772	633242,5	9097778,8
м.Енергодар	175	2926	2854	155320,6	642754,0
м.Мелітополь	835	12557	12336	616992,6	7006446,0
м.Токмак	109	1479	1440	66095,0	1181180,2
райони					
Бердянський	183	1514	1399	72874,5	1122476,7
Більмацький	160	1865	1770	101855,6	1336969,4
Василівський	277	7198	7030	865164,2	5439667,3
Великобілозерський	63	619	567	32665,3	386459,9
Веселівський	232	1923	1766	73460,4	699317,2
Вільнянський	345	3557	3379	222042,1	3374359,9
Гуляйпільський	121	2325	2264	132254,3	1256947,8
Запорізький	353	2635	2457	123542,0	1649288,3
К-Дніпровський	130	1246	1176	42778,1	803790,1
Мелітопольський	247	3131	3029	142595,5	1808176,9
Михайлівський	148	1373	1296	62668,0	928460,9
Новомиkolaївський	116	1005	918	44604,1	701051,6
Оріхівський	327	2699	2483	107169,5	2375587,5
Пологівський	254	5334	5188	341920,5	14736424,6
Приазовський	275	2016	1850	81482,0	1413223,9
Приморський	136	2035	1961	95035,0	1234837,2
Розівський	72	485	424	24967,8	287850,2
Токмацький	174	1400	1275	75583,9	866787,2
Чернігівський	148	1197	1072	56825,8	749807,4
Якимівський	250	1792	1670	77729,1	901412,4

За підсумками 2017 року кількість малих підприємств в Запорізькій області склала 13975 одиниць, або 99 % до попереднього року (2016 рік – 12877 одиниці). На кінець 2018 року очікувана кількість малих підприємств не змінилась по відношенню до 2017 року (рисунок 2.5).

Кількість мікропідприємств у 2017 році збільшилась і склала 12201 одиниць, у попередньому році (2016 рік – 11180 одиниць).

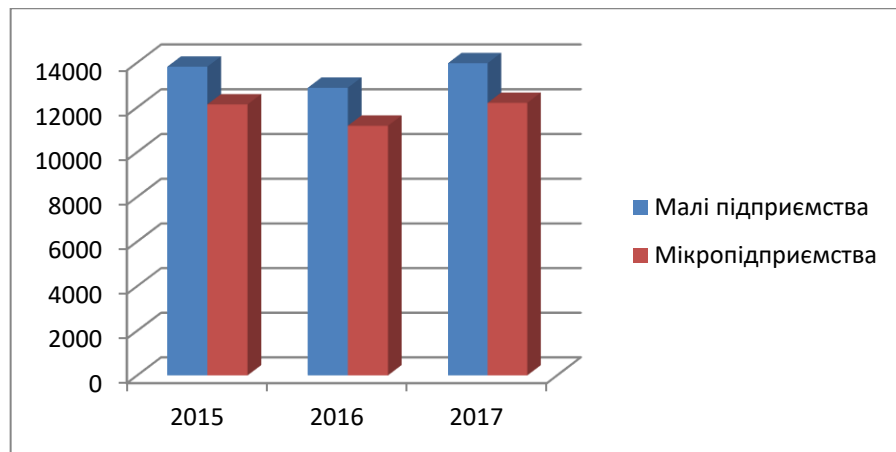

Рисунок 2.5 – Кількість малих та мікропідприємств у Запорізькій області.

Таблиця 2.2 – Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на малі та мікропідприємства у 2017 році.

	Код за КВЕД-2010	Усього, одиниць	У тому числі			
			малі підприємства		з них мікропідприємства	
			одиниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	одиниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності
Усього		14576	13975	95,9	12201	83,7
сільське, лісове та рибне господарство	A	2879	2765	96,0	2462	85,5
промисловість	B+C+D+E	1998	1760	88,1	1312	65,7
будівництво	F	1028	1003	97,6	865	84,1
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	3910	3819	97,7	3470	88,7
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	519	479	92,3	391	75,3
тимчасове розміщування й організація харчування	I	360	353	98,1	285	79,2
інформація та телекомунікації	J	413	408	98,8	350	84,7
фінансова та страхова діяльність	K	86	78	90,7	62	72,1
операції з нерухомим майном	L	1553	1537	99,0	1450	93,4
професійна, наукова та технічна діяльність	M	858	840	97,9	773	90,1
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	490	472	96,3	405	82,7
освіта	P	65	62	95,4	55	84,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	206	192	93,2	139	67,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	64	62	96,9	56	87,5
надання інших видів послуг	S	147	145	98,6	126	85,7

За період з 01.11.2016 по 01.11.2017 відбулося зменшення кількості фермерських господарств з 2312 одиниць до 2305 одиниць, або на 0,4 % (таблиця 2.2).

Крім того, зменшилася площа землі, яка обробляється фермерами: на 01.11.2017 – 341,5 тис. га сільськогосподарських угідь, або 87,9 % до показника попереднього року (на 01.11.2016 році – 388,6 тис. га). Це відбувається через тривалу процедуру оформлення земельних ділянок, великі розміри орендної плати за користування цими земельними ділянками, великі ставки земельного податку тощо.

Суспільна роль малого та середнього бізнесу не обмежується економічними показниками. МСП реалізує одну з найважливіших функцій – працевлаштування працездатного населення.

По факту, щороку спостерігається зменшення кількості найманих працівників у сфері малого бізнесу. Причиною цього вперш за все є значне податкове навантаження на суб'єктів МСП та адміністративний тиск з боку контролюючих, адміністративних органів. Як наслідок проходить трансформація МСП в інший вид підприємницької діяльності – у фізичні особи – підприємців.

У 2017 році середньорічна кількість найманих працівників малих підприємств зменшилася порівняно з попереднім роком на 12,5 % та становила 59920 осіб, або 23,5 % до загальної кількості найманих працівників підприємств області (Рис. 2.5).

Середня кількість працівників на одному малому підприємстві у 2017 році складала 4 особи, у 2016 році – 5 осіб.

Крім того, у 2017 році відбулось зменшення кількості середніх підприємств та склало 587 одиниці або 97% до показника 2016 року (603 одиниці), а кількість найманих працівників на середніх підприємствах збільшилось на 105,2% та склало 119626 осіб (у 2016 році – 113694 особи) При цьому, кількість працівників на одному середньому підприємстві у 2017 році зменшилася проти попереднього року на 5,1 %.

Кількість найманих працівників у фізичних осіб – підприємців за 2017 рік збільшилось 500 осіб, або на 1,7 %.

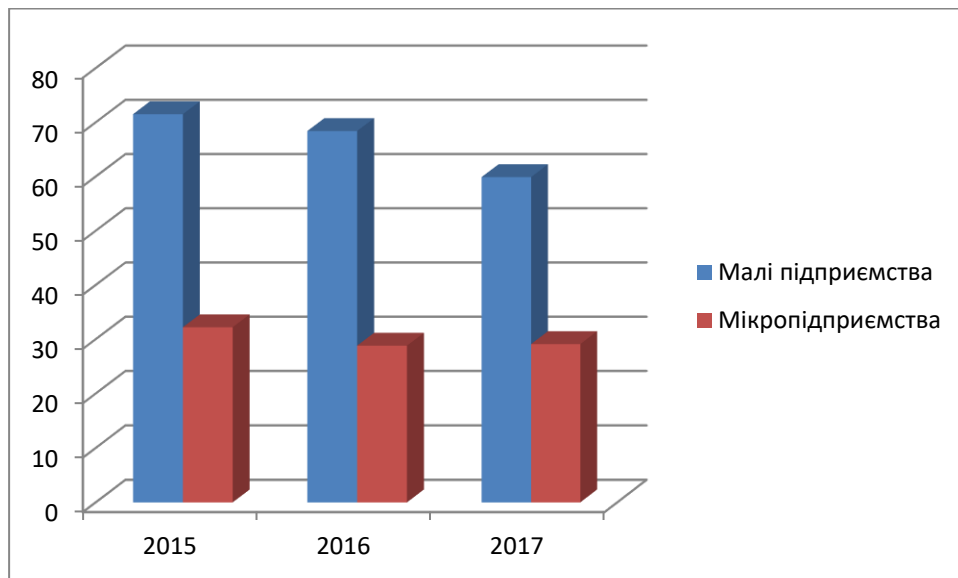

Рисунок 2.6 – Кількість найманих працівників на МСП за 2015-2017 роки, тис. осіб.

За структурою зайнятості 55,3 % найманих працівників малих підприємств працюють в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, 7,7 % – у промисловості. На середніх підприємствах 47,5 % загальної кількості найманих працівників працювали в промисловості.

На кінець 2018 року очікується, що кількість найманих працівників у малому та середньому підприємстві, а також у фізичних осіб - підприємців залишиться на рівні 2017 року.

Незважаючи на зменшення кількості найманих працівників у малому підприємстві, МСП має значний вплив на економічно-соціальний розвиток області (рисунок 2.7). Про це свідчить виявлена стійка тенденція щодо збільшення кількості найманих працівників у середньому підприємстві та зростання середньомісячної заробітної плати як на середніх, так і на малих підприємствах.

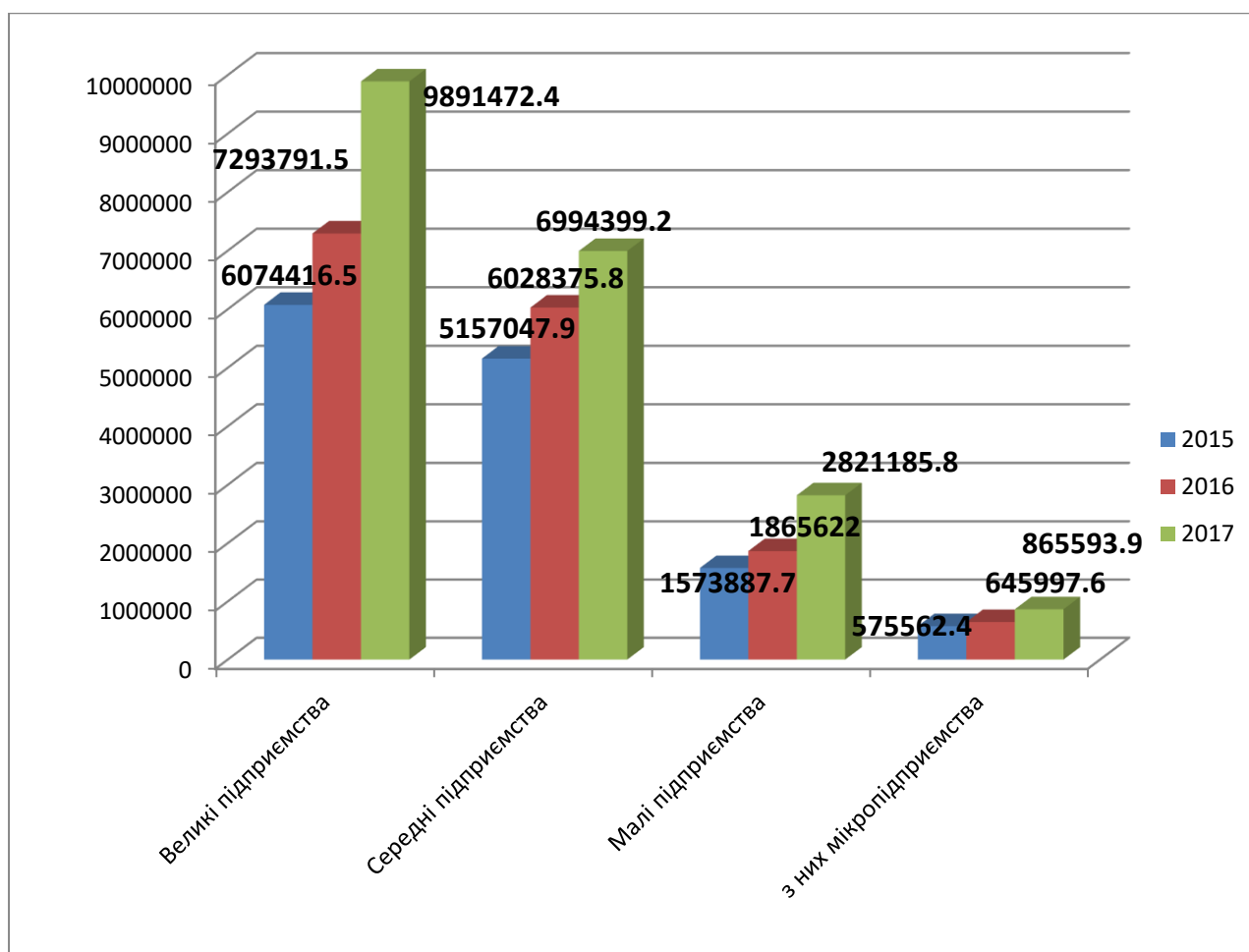

Рисунок 2.7 – Витрати на оплату праці на підприємствах 2015-2017 рр.,
тис. грн

Найбільша заробітна плата по середніх підприємствах спостерігалася у сфері промисловості, по малих підприємствах – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (таблиця 2.3) [45].

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2017 році на середніх підприємствах склав 53 млрд. грн., або 29,2% загальнообласного обсягу, на малих – 32,3 млрд. грн., або 17,8%. Найбільшу питому вагу по цьому показнику серед середніх підприємств займали підприємства сільського, лісового та рибного господарства 49,1%, серед малих – підприємства оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (50,9%).

Середньорічний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у 2017 році на одного працюючого на малих підприємствах склав 550,4 тис. грн., на середніх підприємствах – 456,7 тис. грн.

Таблиця 2.3 - Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності

	2015	2016	2017	2018
Усього	4195	5183	7104	8865
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	3309	4195	6057	7557
Промисловість	4789	5902	7631	9633
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5973,79	7428,54	8587,17	10597,42
Переробна промисловість	4089,81	5218,77	6099,59	7941,17
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6368,67	7050,91	8888,55	10818,30
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2969,86	3432,14	3792,82	4634,97
Будівництво	3551	4731	6251	7845
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4692	5808	7631	9404
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4653	5810	7688	9860
Тимчасове розміщування й організація харчування	2786	3505	4988	5875
Інформація та телекомунікації	7111	9530	12018	14276
Фінансова та страхова діяльність	8603	10227	12865	16161
Операції з нерухомим майном	3659	4804	5947	7329
Професійна, наукова та технічна діяльність	6736	8060	10039	12144
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	3114	3995	5578	7228
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4381	5953	9372	12698
Освіта	3132	3769	5857	7041
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2829	3400	4977	5853
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	4134	4844	6608	7612

МСП розвивається майже в усіх галузях господарського комплексу області
(Рис. 2.8; 2.9).

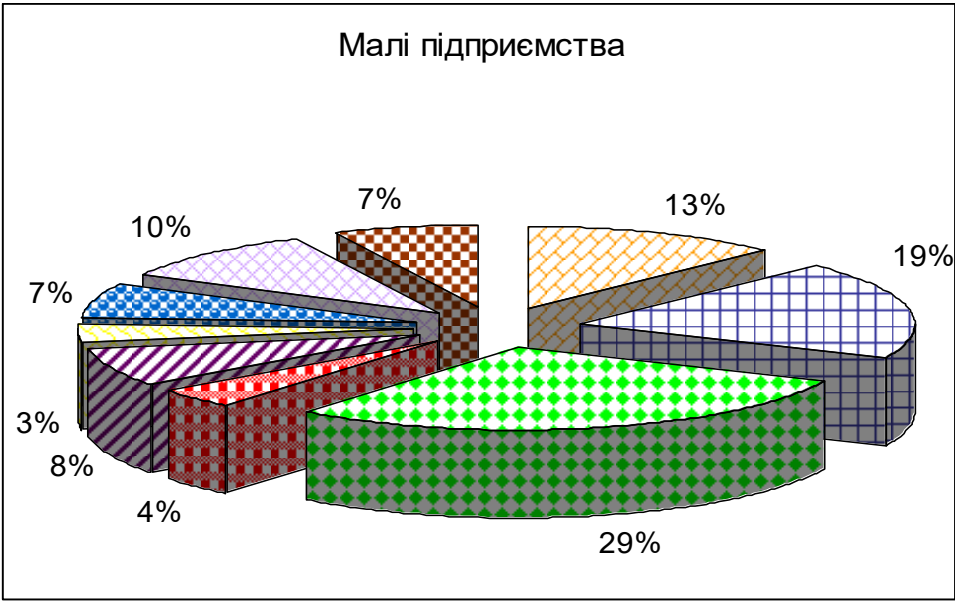

Рисунок 2.8 – Частка МСП від загальної їх кількості за видами економічної діяльності у 2017 році, відсотки.

Рисунок 2.9 – Частка МСП від загальної їх кількості за видами економічної діяльності у 2017 році, відсотки.

Так, у 2017 році найбільша частка загальної кількості малих підприємств була зосереджена у сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, а це: 3935 малих підприємств. Середні підприємства найбільш зосереджені були у сфері промисловості – 208 одиниць.

У 2017 році МСП отримали прибутковий фінансовий результат до оподаткування: результат середніх підприємств області становив 4486,3 тис. грн., малих підприємств – 4250,2 тис. грн [34].

Кількість підприємств, що одержали прибуток у 2017 році від загальної чисельності, становить: на середніх підприємствах – 75 %, або 706 одиниць (сума прибутку 4486,3 млн. грн); на малих підприємствах – 77,4 %, або 301 одиниць (сума прибутку 4250,2 млн. грн.).

Негативний фінансовий результат отримали суб'єкти МСП, які здійснювали діяльність у сфері: фінансова та страхова діяльність середні підприємства 13,1 тис. грн., малі підприємства -159,3 тис. грн.);

Середні підприємства спрацювали з негативним фінансовим результатом у сфері: тимчасового розміщування й організації харчування -229,7 тис. грн.; фінансовій та страховій діяльності -13, 7 тис. грн.; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок -30,9 тис. грн [34].

Малі підприємства отримали негативний фінансовий результат у сфері: будівництва -21,7 тис. грн.; транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності -5,8 тис. грн.; фінансовій та страховій діяльності - 159,8 тис. грн.; операцій з нерухомим майном -244,3 тис. грн.; професійній, науковій та технічній діяльності -148,5 тис. грн.; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги -4,5 тис. грн.; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок - 1,8 тис. грн [34].

Очікувати позитивний фінансовий результат МСП можливо за умови стійкої та доступної фінансово-кредитної підтримки суб'єктів МСП, врегулювання питань прозорої податкової та адміністративної системи.

За даними Головного управління Державної фіскальної служби у Запорізькій області обсяг надходжень від діяльності суб'єктів МСП до зведеного

бюджету області за підсумками 2017 року збільшився на 31 % до 2016 року і склав 3655,4 млн. грн [34].

Питома вага надходжень до бюджетів усіх рівнів у суб'єктів середнього підприємництва зменшилася з 24,5 % у 2016 році до 20,3 % у 2017 році (рисунок 2.10).

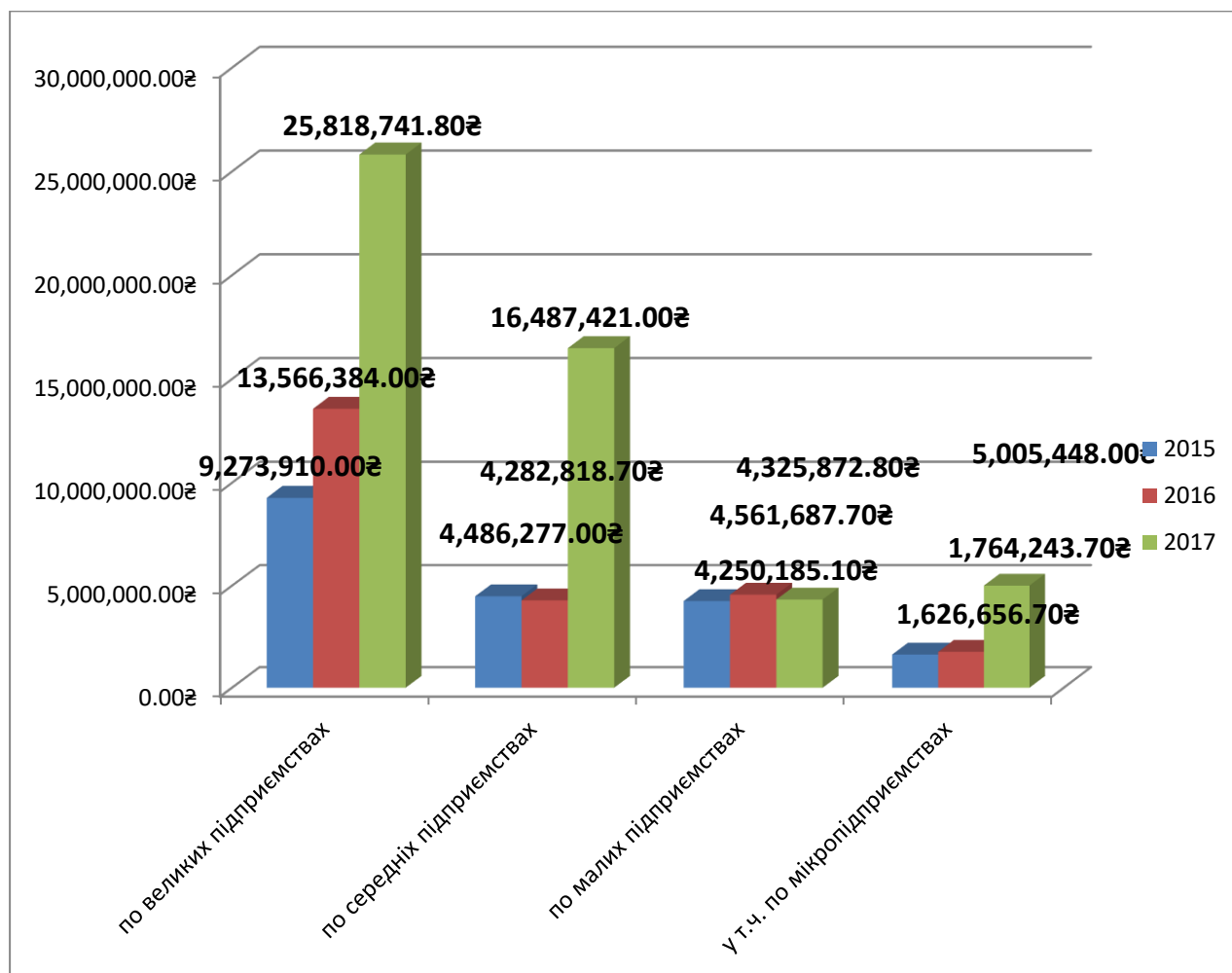

Рисунок 2.10 – Фінансові результати до оподаткування 2015-2017 рр.

Натомість у суб'єктів малого підприємництва питома вага надходжень збільшилась, з 5,2 % у 2016 році до 5,6 % у 2017 році.

Протягом 9 місяців 2018 року обсяг надходжень від діяльності суб'єктів МСП до зведеного бюджету області склав 3689 млн. грн. (або 139 % до відповідного показника 2017 року). Питома вага надходжень до бюджетів усіх рівнів за 9 місяців 2018 року від діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва склала більше 50 %.

2.3 Аналіз факторів впливу на розвиток малого бізнесу у складі системи підтримки бізнес-середовища Запорізької області

Аналіз слабких і сильних факторів розвитку підприємницького середовища, які можуть здійснити суттєвий позитивний або негативний вплив у цій сфері.

Комплексний характер та взаємопов'язаність зазначених проблем із SWOT-аналізу із урахуванням сильних і слабких сторін та можливостей і загроз подальшого розвитку малого підприємництва дозволяє визначити програмно-цільовий метод їх вирішення, який передбачає узгодження в рамках єдиної програми комплексу заходів по напрямках, пріоритетних завданнях, виконавцях та ресурсах.

Таблиця 2.4 – Аналіз слабких і сильних факторів розвитку підприємницького середовища

Внутрішнє середовище	
Позитивний вплив Сильні сторони, позитивні фактори:	<p>1) мобільність і гнучкість бізнес-процесів: швидка реакція малого і середнього бізнесу на нові потреби ринку, зміну попиту; більша маневреність і ефективність у розширенні й модернізації діючих малих підприємств; орієнтація на конкретного споживача (клієнта);</p> <p>2) суттєвий вплив на формування соціальної складової життєдіяльності суспільства завдяки: створення нових робочих місць; можливості розвитку підприємницької ініціативи соціально вразливих верств населення; підвищення соціального статусу підприємницької діяльності (в т.ч. завдяки проведенню в Запорізькій області заходів з нагоди Дня підприємця, регіонального бізнес-форуму тощо);</p> <p>3) значні внутрішні резерви, які обумовлюють зростання кількісних показників, у т.ч.: наявність багатих природних ресурсів для розвитку рекреаційного, туристичного, аграрного та інших видів бізнесу;</p> <p>4) потужний сегмент ринку праці: кількість найманих працівників МСП у 2015 році становила понад 179,5 тис. осіб, або 70,3 % від загальної кількості найманих працівників підприємств Запорізької області;</p> <p>5) значна питома вага обсягів продукції (робіт, послуг), реалізованих МСП у загальних обсягах реалізованої продукції підприємствами міста: за результатами 2015 року частка МСП становила 47 %;</p> <p>6) високий потенційний рівень сприйняття і запровадження сучасних інформаційних технологій; розвиток народних ремесел, велика кількість відомих подій (щорічні форуми, фестивалі, народні свята тощо), що є привабливими для туристів.</p>

Внутрішнє середовище	
Негативний вплив Слабкі сторони, негативні фактори:	<ol style="list-style-type: none"> 1) високий ступінь чутливості і вразливості до внутрішньо і зовнішньополітичних, економічних, соціальних змін та екологічних проблем; 2) незначна фінансово-економічна потужність сектору МСП, у т.ч. важкодоступність кредитних ресурсів, високий рівень процентних ставок по кредитах; 3) незначний рівень конкурентоспроможності (в першу чергу у високотехнологічних галузях); 4) підвищена чутливість до конкуренції, цін, умов кредитування; 5) складність та відсутність економічної мотивації впровадження наукоємних проектів; 6) низька інноваційна активність малого бізнесу та низький рівень кооперації з великими підприємствами та науково-технічним потенціалом; 7) недостатній рівень фахової підготовки підприємців з питань сучасних методів та форм організації господарювання (невміння використовувати сучасні підходи до управління бізнесом, його ризиками зокрема, інноваційними, недостатність коштів у підприємців для отримання знань, необхідних для ведення бізнесу); 8) значний тиск природних монополій у сфері електро-, газо- та водопостачання, які стримують розвиток підприємництва у зв'язку з необхідністю виготовляти і оплачувати технічні умови за кошти підприємців
Зовнішнє середовище	
Позитивний вплив Сильні сторони, позитивні фактори:	<ol style="list-style-type: none"> 1) значні природні, водні, рекреаційні ресурси; 2) наявність трудового потенціалу Запорізької області: кількість економічно активного населення працездатного віку в 2015 році становила 789,9 тис. осіб, що складає 45 % до наявного населення Запорізької області 2015 року; знаходяться в активному пошуку роботи 80,4 тис. осіб, або 10,2 % від загальної кількості економічно активного населення працездатного віку; 4) розвинена транспортна інфраструктура та система зв'язку; 5) активізація виходу на зовнішні ринки Європи завдяки: підписання договору про асоціацію з Європейським Союзом; 6) наявність вільних ринкових ніш, широке поле діяльності для розвитку бізнесу.
Зовнішнє середовище	
Негативний вплив Слабкі сторони, негативні фактори:	<ol style="list-style-type: none"> 1) політична і соціально-економічна нестабільність; 2) існування правових, економічних та адміністративних перешкод у реалізації прав на підприємницьку діяльність; 3) невизначеність механізмів державної підтримки інноваційного та науково-технічного розвитку; 4) ріст інфляції, нестабільність валютного курсу грошових одиниць як вітчизняної, так і іноземних валют; 5) висока, економічно обтяжлива для МСП вартість землі, нерухомості, орендної плати; 6) корупція; 7) високі бар'єри входження суб'єктів МСП в інноваційні процеси (у т.ч. через високу вартість та тривалість окупності нововведень та високі економічні ризики, проблеми організаційного характеру, нерозвиненість ринку технологій, недоліки нормативно-правової бази інноваційної діяльності.

Забезпечення стабільних умов для подальшого розвитку малого підприємництва, насамперед, в пріоритетних напрямках економіки області, створення сприятливих умов для ефективної їх роботи, підвищення ролі малого підприємництва у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку регіону шляхом консолідування зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів малого підприємництва, об'єднань і спілок підприємців [39, с. 58-62].

SWOT - аналіз стану підприємницького середовища Запорізької області дозволяє визначити пріоритетні напрями та завдання розвитку підприємництва, які будуть реалізовуватись з метою розв'язання проблем, що стримують розвиток малого підприємництва:

- 1) забезпечення якісного, прозорого державного та муніципального регулювання сферою господарської діяльності;
- 2) вдосконалення та поглиблення регуляторної реформи на районних, сільських, селищних рівнях;
- 3) підвищення фахового рівня державних службовців з питань реалізації державної регуляторної політики, рівня активності громадських об'єднань підприємців у процесі підготовки та аналізу впливу регуляторних актів;
- 4) якісне реформування системи надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам та дозвільної системи у сфері господарської діяльності:
 - забезпечення прозорості діяльності адміністративних, дозвільних та інших регуляторних органів, формування відкритого інформаційного простору у цій сфері;
 - створення умов для проведення заходів з навчання і підвищення кваліфікації адміністраторів центрів надання адміністративних послуг;
- 5) фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємництва:
 - забезпечення функціонування механізмів фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого і середнього підприємництва;

– пошук нових фінансових ресурсів для розвитку бізнесу, розширення видів фінансової підтримки суб'єктів МСП;

6) підтримка підприємництва області через забезпечення функціонування механізму щодо представлення інвестиційних пропозицій підприємств області на національних та міжнародних заходах;

7) залучення міжнародної донорської допомоги для підтримки та розвитку МСП;

8) розвиток інфраструктури підтримки малого підприємництва, у тому числі в малих містах та сільській місцевості; створення сучасних елементів інфраструктури, які б надавали малому та середньому бізнесу комплекс необхідних послуг;

9) інформаційно-методичне та організаційне забезпечення розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу, громадських об'єднань підприємців; розвиток інформаційних систем для сфери підприємництва;

10) підвищення конкурентоспроможності та інвестиційно-інноваційної привабливості малого і середнього підприємництва в Запорізькій області;

11) адаптація та стимулювання підприємств до експорту продукції в країни ЄС в рамках дії Угоди про зону вільної торгівлі;

12) поширення та донесення всіма доступними комунікаціями інформації про ресурсну базу регіону, яка може бути використана для розвитку МСП, про перелік товарів, робіт, послуг, що будуть закуповуватися для потреб районів та міст Запорізької області за бюджетні кошти, про стан регіональних і міжнародних ринків тощо;

13) залучення молоді до підприємницької діяльності, розвиток малого і середнього бізнесу в сільській місцевості;

14) розвиток підприємництва у сфері туризму, у тому числі в сільському, зеленому туризмі;

15) підтримка місцевих товаровиробників з питань якості та підвищення експортного потенціалу.

Очікуваним результатом виконання Програми є подальший розвиток малого і середнього підприємництва і, як наслідок, нарощування обсягів реалізації продукції та збільшення внеску суб'єктів МСП у валовий внутрішній продукт регіону, підвищення продуктивної зайнятості населення, розв'язання соціальних проблем регіону.

Очікуваними результативними показниками виконання Програми, є:

1) показники витрат:

- фінансування бізнес-планів суб'єктів підприємницької діяльності на платній зворотній основі, тис. грн.: у 2017 році – 500,0, у 2018 році – 500,0;
- забезпечення діяльності Державної організації «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області»: у 2017 році – 300,0, у 2018 році – 300,0;
- виконання інших заходів з реалізації Програми на 2017-2018 роки: у 2017 році – 2818, у 2018 році – 2698.

2) показники продукту:

- кількість бізнес-планів МСП, які планується профінансувати, одиниць: у 2017 році – не менше 5, у 2018 році – не менше 5;
- кількість створених нових робочих місць завдяки реалізації бізнес-планів МСП, яким планується надати фінансову підтримку, одиниць: у 2017 році – не менш 20, у 2018 році – не менш 20;
- кількість малих та середніх підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць: у 2017 році – 82, у 2018 році – 84;
- кількість малих і середніх підприємств, одиниць: у 2017 році – 14423, у 2018 році – 14510;
- кількість підприємців – фізичних осіб, тис. осіб: у 2017 році – 85466, у 2018 році – 88000;
- середньорічна кількість найманих працівників на малих та середніх підприємствах, осіб: у 2017 році – 95605, у 2018 році – 98535;
- надходження до зведеного бюджету Запорізької області від діяльності суб'єктів МСП, млн. грн.: у 2017 році – 3655,4, у 2018 році – 4237,6;

- кількість новостворених об'єктів інфраструктури підтримки МСП, одиниць:
у 2017 році – 4, у 2018 – 8.

3) показники ефективності:

- середньорічний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного працюючого на малих підприємствах, тис. грн.: у 2017 році – 560,5 у 2018 – 588,5;
- середньорічний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного працюючого на середніх підприємствах, тис. грн.: у 2017 році – 472,9, у 2018 – 496,5.

4) показники якості:

- динаміка обсягів надходжень податків і зборів від суб'єктів підприємництва до зведеного бюджету Запорізької області порівняно з попереднім 2016 роком, %: у 2017 році – 110, у 2018 – 121;
- динаміка кількості створених нових робочих місць у сфері МСП порівняно з попереднім роком, %: у 2017 році – 101,5, у 2018 – 103.

Оцінка результативності Програми на 2017 – 2018 роки буде здійснюватись у порівнянні з показниками попередніх років [47]. Виконання заходів Програми на 2017–2018 роки сприятиме розкриттю та реалізації підприємницького потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності економіки та соціальних стандартів [53].

Висновки до розділу 2

Важливість розвитку малого бізнесу для м. Запоріжжя та області зумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини, до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ і здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов та екологічних викликів.

У 2016 році в середньому було сплачено платежів та податків на суму:

- 1 середнє підприємство – 4 070,9 тис. грн;
- 1 мале підприємство – 208,5 тис. грн;
- 1 фізична особа – підприємець – 11,9 тис. грн.

Останнім часом визначена наступна тенденція серед малого бізнесу: скорочується кількість суб'єктів ФОП, але збільшується їх частка як таких, що сплачують податки (до 98,6%); на протязі 2016-2018 років відбувалося коливання кількості малих підприємств; у 2017 році відбувся зріст; скорочується чисельність найманих працівників у малому бізнесі; виявлена стійка тенденція щодо зростання середньомісячної заробітної на малих підприємствах; у сукупності малий бізнес (ФОП та малі підприємства) реалізують від 26% до 25% продукції (товарів, послуг, робіт) в складі всіх суб'єктів господарювання Запорізької області; при цьому питома вага зменшується.

Основними факторами, які впливали на розвиток підприємницького середовища в Запорізькому регіоні були такі, як: інфляція, зростання цін, підвищення відсоткових ставок за кредитами, підвищення податків, зміни в оподаткуванні, низька ефективність рішення проблем розвитку малого підприємництва на рівні місцевих органів влади, відсутність ефективної взаємодії державних, регіональних і підприємницьких структур. Негативна дія зазначених чинників – слабких сторін та загроз на формування і розвиток малого підприємництва – призводить до фінансової нестійкості й загальної збитковості цього сегмента сектору національної економіки України.

Для вирішення проблем малого бізнесу на рівні Запорізького регіону необхідно: забезпечити бізнесу можливість кредитуватись за ставками наближеними до європейських; підтримувати регіонального виробника шляхом надання йому допомоги при отриманні в користування земельних ділянок та інших об'єктів комунальної власності не задіяних безпосередньо в процесі державного управління; грантова підтримка для особливо важливих проектів; забезпечити нормативне удосконалення системи підтримки малого бізнесу з метою побудови комплексного організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку малого бізнесу на регіональному рівні.

3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1 Удосконалення нормативного забезпечення розвитку та державної підтримки малого бізнесу в Запорізькій області

Для досягнення сталого розвитку малого бізнесу на рівні Запорізького регіону, перш за все, необхідно прийняти відповідні нормативно-правові акти і рішення на центральному рівні.

Так, на рівні законів і державних цільових програм потрібно надати бізнесу доступ до більш дешевих фінансових ресурсів.

Для окремих категорій малого та середнього бізнесу (зокрема малим сільськогосподарським товаровиробникам на придбання землі) запровадити фонди часткового гарантування кредитів. Працювати над підвищенням фінансової грамотності бізнесу та громадян, щоб підвищити їх спроможність отримати доступ до фінансових ресурсів.

Сприяти зміцненню інституційної спроможності фінансових регуляторів та працювати над приведенням законодавства з регулювання фінансових інструментів та інвестиційних фондів до директив ЄС та розвитком небанківських фінансових послуг та ринку цінних паперів. Створити умови для наведення Національним банком порядку на ринку небанківських фінансових послуг, що захистить банки від недобросовісної конкуренції.

Розробляючи наведені проекти рішень потрібно забезпечити ефективну та прозору співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями і відповідно стрімке збільшення фінансування інвестиційних проектів за рахунок їх підтримки.

Залучати інвесторів у державні банки, щоб зрештою зменшити частку держави до рівня 20% в банківському секторі.

Усе це в сукупності дасть змогу банкам та іншим фінансовим установам кредитувати під значно менший відсоток у гривні.

Багато уваги треба приділити завершенню створення і забезпеченню ефективного функціонування Державної податкової служби (ДПС) з не менше 50% нових людей на керівних посадах центрального апарату та територіальних органів ДПС та наданням 100% послуг, які стосуються оподаткування, онлайн через електронний кабінет платника податків. ДПС повинна бути сервісною службою, а не силовим підрозділом.

Потрібно підвищити прозорість та ефективність податкових аудитів та запровадити ефективний механізм розгляду скарг платників податків в адміністративному порядку, щоб 75% розбіжностей узгоджувалися досудово.

Необхідно впровадити стратегію стимулювання добровільного дотримання податкової дисципліни (добровільної сплати податків) з урахуванням специфіки груп та категорій платників податків.

Важливим питанням є проведення деофшоризації економіки, послідовно втілюючи план дій з протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування (BEPS), спрямованого на запобігання зловживанням міжнародними угодами про уникнення подвійного оподаткування. Добросовісні платники податків будуть захищені від недобросовісних конкурентів [68].

Також на центральному рівні керівництва державою, потрібно завершити створення вільної від корупції Державної митної служби з не менше, ніж 50% нових людей на посадах керівників окремих структурних підрозділів центрального апарату та територіальних органів.

Необхідно створити систему недопущення митних правопорушень шляхом повної електронізації процесів і повного відеонагляду та використання сканерів/засобів безконтактного моніторингу як за проходженням на митниці, так і подальшого слідування товарів [69].

Також, потрібно запровадити систему оцінювання ефективності здійснення митного аудиту як форми митного контролю на підставі фактично виявлених порушень, сплачених податків до державного бюджету, результатів розгляду судових справ та їх подальших перспектив.

Державна митна служба повинна перестати бути органом, який фокусується на зборі митних платежів. Її головним завданням повинно бути повнота та достовірність декларування товарів, що перетинають митний кордон України.

У сукупності це захистить добросовісного платника податків та дасть змогу йому розвиватися.

Велику увагу слід приділити лібералізації законодавства про працю України, оскільки прийнятий у 1971 році Кодекс законів про працю України (далі – Кодекс) є радянським як за змістом, так і за духом та демонструє яскраво виражену домінацію регулюючої функції патерналістської держави в сфері трудових відносин, яка була притаманною для планової соціалістичної економіки, в умовах якої фактичним роботодавцем у всіх господарських відносинах виступала держава.

Чинний Кодекс формувався в умовах орієнтації на індустріальну економіку та існування системних великих підприємств, які були флагманами економіки. В нинішніх умовах коли чисельність працівників у виробничій сфері скоротилась з 2000 року більш ніж тричі, є нагальна необхідність адаптувати трудове законодавство до потреб нових відносин та нових сфер економіки, які абсорбують в собі вивільнений трудовий ресурс і сповідують іншу філософію трудових відносин.

Хоча до Кодексу неодноразово і вносилися точкові зміни, базові принципи, на яких побудоване законодавство про працю, залишалися без змін. Протягом останніх 20-ти років спроби прийняти новий Трудовий кодекс містили в собі ті самі проблеми і, зокрема, через це вони були недостатньо результативними.

Протягом тривалого часу становлення в Україні ринкової економіки чинний Кодекс не встигає за тенденціями розвитку ринку праці, серед яких потреба у врахуванні процесів глобалізації та посилення конкуренції та, як наслідок, необхідність бізнесу до оптимізації витрат, в т.ч. і на соціальну інфраструктуру, збільшення іноземного інвестування в національну економіку, суттєва зміна ставлення сторін трудових відносин до традиційних форм їх

організації. При цьому не досягається одне з головних завдань державного регулювання – забезпечення гідного рівня оплати праці та недопущення бідності серед працюючих.

Характерною особливістю сучасного трудового права є те, що до нього належить значна кількість підзаконних нормативно-правових актів. Вони містять безліч норм, як нерідко вступають у суперечність з нормами актів вищої юридичної сили. Така „трудова бюрократія” суттєво ускладнює застосування трудового законодавства як для роботодавця, так і для захисту прав працівників.

Отже, Кодекс являє собою суміш правових норм, прийнятих за різних історичних та економічних умов, більшість з яких є застарілими і не можуть адекватно регулювати сучасні трудові відносини.

Нагальною необхідністю є імплементація до національного законодавства положень міжнародних правових документів, які є обов’язковими для України, а також актів Європейського Союзу.

Реформування та лібералізація трудового законодавства має на меті забезпечити рівність сторін трудового договору, підвищити конкурентоспроможність бізнесу та дозволити йому вийти на нові ринки, збільшити приток інвестицій, запровадити сучасні форми трудової зайнятості (дистанційна праця, сезонна праця, гнучкий робочий час та ін.).

Ліберальне трудове законодавство надає можливість роботодавцям легко створювати нові якісні робочі місця, підвищувати кращих працівників та платити більш високі зарплати.

Через створення рівних правил гри та надання стимулів для бізнесу, який створює офіційні робочі місця створюються умови, за яких роботодавцям та працівникам буде більш вигідно працювати за законами, ніж ховатися “в тіні”. Спрощення трудового законодавства у сфері найму, зокрема за рахунок запровадження широкого спектру трудових договорів (короткострокові, сезонні, дистанційні, учнівські, домашні працівники), сприятиме легалізації найму працівників та розширенню сфери укладення трудових договорів .

Ухваливши відповідні рішення на центральному владному рівні, це пожвавить активність малого бізнесу та на регіональному рівні дозволить створити нову стратегію розвитку Запорізького регіону, в якій врахувати можливість розроблення цільових програм ефективної підтримки малого бізнесу на регіональному рівні. В таких програмах, можна врахувати можливість пільгового кредитування за рахунок коштів програми, передбачити плаваючі ставки податків для малого бізнесу на місцеві податки, інші заохочення для експортерів продукції місцевих виробників, впровадити конкуренцію з більш вигідними умовами для кваліфікованих працівників, які обрали нашу область для життя та праці в ній, проводити більш ефективне навчання підприємців в рамках цільових програм.

3.2 Економічне і проектне обґрунтування пропозицій щодо розвитку малого бізнесу в Запорізькій області

Роль та функції малого бізнесу з точки зору загальноекономічних позицій полягають не тільки у тому, що він є одним з найважливіших дієвих факторів економічного розвитку суспільства, яке опирається на ринкові методи господарювання. Його важливою функцією є сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто він відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

За умов дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів саме суб'єкти малого бізнесу, які не вимагають великих стартових інвестицій, мають швидке обертання ресурсів, спроможні при певній підтримці найбільш швидко і економічно доцільно вирішувати проблеми монополізації, стимулювати розвиток економічної конкуренції [57].

Таким чином, малий бізнес є невід'ємною рисою будь-якої ринкової господарської системи, без чого така економіка і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але навіть й існувати.

Малий бізнес має не лише економіко-виробничі та соціально-економічні переваги, а саме: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливостей технології, здатність оперативно створювати та упроваджувати нову техніку та технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки. Але малий бізнес має також і значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення [56].

Малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого не існує на великих фірмах. Властивий для невеликих підприємств дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих людських відносинах та специфічному соціально-психологічному кліматі.

З огляду на сучасні реалії, представниками малого та середнього бізнесу в Україні є особи без юридичної освіти (фізичні особи-підприємці). Держава заохочує всілякі старання і допомагає малому бізнесу. Адже кожна нова бізнес-структура сприяє вирівнюванню економічної ситуації окремого регіону, і країни в цілому, створює певну кількість робочих місць, пом'якшуючи таким чином соціальну напруженість регіону. За допомогою малого бізнесу створюється конкурентоспроможне середовище за умов якого споживачі отримують більш якісні товари та послуги. Всі ці фактори значним чином впливають на формування доходів на державному рівні [57].

Мале підприємництво в нашій країні вже набуло певну стійкість і досить значного поширення, в повній мірі перетворилося в самостійний сектор економіки країни. Існує нормативно-правова база щодо малого бізнесу, уточнені окремі положення політики держави і механізми підтримки їх підтримки на державному та регіональному рівнях.

Одним з пунктів надання допомоги є інфраструктура підтримки малого підприємництва. Інфраструктура підтримки малого бізнесу - це сукупність державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій,

метою функціонування яких є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» до об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завдання яких є сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Підтримка здійснюється в рамках державних і, в нашому випадку, регіональних програм розвитку [67].

Сучасні підприємці керуються таким принципом: вловивши тенденцію в суспільстві, варто спробувати заробити на її реалізації. У наш час існує безліч різних напрямків підприємницької діяльності. Дуже часто новачки вибирають таку сферу, яка не потребуватиме якихось спеціальних знань і грошей, особливих навичок і серйозних стартових вкладень.

Серед ніш, що набувають активного розвитку в різних регіонах України є:
– Торгівля онлайн.

В Україні кількість активних користувачів інтернету досягає 15 млн чоловік. Велика частина цих людей регулярно робить покупки в мережі. Тому останнім часом багато підприємців віддають перевагу торгівлі в інтернеті. На тлі загального падіння економіки, така ідея для бізнесу з нуля в Україні виглядає досить вигідною і перспективною.

– Сільське господарство.

Людина, яка не боїться фізичної праці, буде із задоволенням працювати на власній земельній ділянці і отримувати з цього непоганий дохід. При правильній організації таку справу можна перетворити в перспективний високоприбутковий бізнес.

Найпопулярнішими вважаються наступні ідеї малого бізнесу в Україні:

1) Вирощування овочів і фруктів – першим по прибутковості капіталовкладенням є вирощування фруктів і овочів - це найпростіший ринок, на нього легше всього зайти. При цьому, вирощування фруктів і овочів поки ще нішевий сектор, де не така сильна конкуренція.

2) Розведення домашньої птиці – цей вид сільськогосподарського бізнесу набуває все більшу популярність. Пояснюється такий сплеск цікавості просто: вирощувати курей нескладно, домашня птиця невибаглива та не вимагає складного догляду, а віддача від вирощування несучок при дотриманні необхідних умов гарантована. Немаловажний фактор «за» – не потрібні серйозні фінансові вкладення. При уявній простоті цієї справи все-таки необхідно володіти певними знаннями та розумінням нюансів поводження з домашньою птицею. Окремі породи здатні нестися круглий рік при достатньому рівні освітленості та підтримці потрібної температури у пташнику. А ціна на яйця домашніх курей несучок набагато вища, ніж на звичайні. Тому, налагоджений ринок збуту та своєчасне оновлення поголів'я курей здатні забезпечити постійний стабільний дохід.

3) Тваринництво - суть бізнес ідеї в тому, щоб самому організувати свою ферму, на якій буде сезонне розведення великої рогатої худоби.

4) Розведення риби - це така сфера в господарстві, яка суворо спрямована на розведення та збільшення рибних порід. Метою рибництва полягає розведення різних видів риби в природних джерелах існування, в штучних ставках і спеціалізованих басейнах. Сама галузь розведення риби стара, а технологія вирощування риб відома ще з давнини і переходить в покоління. На сьогоднішні дні досить широко поширюються такі напрямки в рибальстві як: ставкове риборозведення, басейнове розведення і садкове. Крім усього іншого, деякі ухитряються розводити і вирощувати рибу в міні-водоймах, це місткості зразок великих бочок або ванн. Ці міні-водойми повністю пристосовують для вирощування і розведення риб.

5) Виробництво молока і молочних продуктів - виробництво молока і молочних продуктів при правильному підході — золоте дно для фермера. Крім

того, покупці віддають перевагу вітчизняному виробнику. Достатньо гарно зарекомендувати себе на ринку і через деякий час ваша торгівельна марка стане дуже популярною.

б) Бджільництво - основний продукт бджільництва - мед, на його виробництво і ставиться акцент у високорентабельної бджолиному господарстві. Бізнес на бджолах досить простий для початківців бджолярів. Розмах справи ви вибираєте самі: присадибне господарство або бджолина ферма. Все, що потрібно для початку - активна позиція та деяка вправність укупі з помірними стартовими вкладеннями.

7) Фермерство.

Останнім часом на державному рівні багато говорять про розвиток фермерства. Особливо це стало актуальним у світлі підготовки до відкриття ринку сільськогосподарських земель. Про захист фермерів як ключову умову зняття земельного мораторію неодноразово заявляли на урядовому рівні. 13 вересня 2017 року Кабінетом міністрів України було прийнято постанову «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки.»

Але великою проблемою функціонування цих господарств є те, що вони працюють здебільшого повністю в тіні. Ані ФОП, ані юридична особа не реєструється, жодні податки не сплачуються. У земельній сфері ці господарства теж часто працюють в тіні. Право користування землею, яку селяни орендують в інших осіб, часто офіційно не оформлюється. Договори оренди не укладаються, розрахунки за оренду відбуваються готівкою. Що цікаво — останнім часом це стає проблемою для середніх та великих аграрних виробників. Завдяки несплаті податків та можливості заплатити орендну плату в більшому розмірі, ніж ту, яку пропонує основний орендар масиву, земельні ділянки "висмикуються" з його користування. Якщо ж ці ділянки розташовані в середині масиву, то це створює додаткові неприємності, пов'язані з необхідністю прокладання до них польової дороги.

Не зважаючи на вказані проблеми, розвиток особистих селянських господарств є однозначним позитивом. По-перше, все ж таки діяльність особистих селянських господарств забезпечує зайнятість населення. По-друге, будь-який бізнес проходить період первісного накопичення капіталу, де не завжди все працює в легальному руслі. У подальшому підприємець зацікавлений у тому, щоб легалізувати своє становище. Тому держава має сприяти прискоренню цього процесу і створити комфортні умови для тих, хто спрямує свою діяльність у правове річище. Адже розвиток цих господарств має величезний потенціал. Затвердженою концепцією передбачено створення державою сприятливих умов для трансформації господарств населення у фермерські господарства.

8) Агротуризм

У 70-х роках минулого століття в Європі з'явився дуже примітний вид відпочинку - сільський туризм. Мешканці мегаполісів, втомлені від стрімкого сучасного життя, почали знаходити особливу привабливість у відпочинку з видом на мальовничі сільські пейзажі в атмосфері традиційного селянського життєвого устрою. Ця тенденція посилилася на рубежі тисячоліть - по-перше, європейський споживач переситився традиційними "пляжними" видами відпочинку, а по-друге, у всьому світі зріс інтерес до всього "екологічно чистому", у тому числі і дозвіллю. Агротуризм з чистим повітрям, здоровою їжею і фолк-колеритом ідеально задовольнив запити публіки.

Спочатку сільський туризм сприймався фермерами як дивацтво городян. Але в 90-х рр. агровідпочинок перетворився для окремих фермерів з побічного в основний вид діяльності, який вимагає уваги, інвестицій, рекламної підтримки і тому подібне. У Італії, яка стала законодавцем мод в ніші сільського відпочинку, для потреб бізнесу стали реконструювати старовинні садиби і навіть невеликі середньовічні монастирі. Кожен фермер розробляє для гостей різні види програм з місцевим колоритом. Деяких сільський туризм притягає можливістю підкресленого "байдикування". Інші не проти на годинку-іншу залучитися до сільської праці: подоїти корову, зірвати плоди з дерева або прокласти борону

трактором. Третіх цікавлять костюмовані представлення, кінні прогулянки або гольф серед овечок. Проте, по визнанню фермерів, основа усього сільського туризму - кухня. Жоден клієнт не приїде в село на відпочинок, якщо не буде упевнений, що там його чекає здорова, смачна і екологічно чиста їжа. За європейською традицією, на фермах надається типовий сніданок: яєчня або варені яйця, 4-6 видів бутербродів, чай, кава, молоко, сік. Все більшою популярністю користуються в Європі ферми, зайняті виготовленням або виробництвом автентичним способом традиційних місцевих продуктів : сирів, макаронів, солодошів, маслинової олії, вина і так далі. Гості з полюванням спостерігають за процесом і з не меншим полюванням залучаються до нього самі. Клієнтам оголошують, що усі секрети виробництва передаються з покоління в покоління, від батька до сина або від матері до дочки. Іронія ситуації в тому, що багато європейських фермерів, учувши попит клієнтів, в 90-х рр. в терміновому порядку почали "згадувати" традиційне виробництво, до цього знаючи про нього лише з чуток.

Відкриття бізнесу на наданні агротуристичних послуг багато в чому є процесом творчим і вимагає імпровізації підприємця. Річ у тому, що відсутнє чітке законодавство, яке контролює діяльність об'єктів господарювання. У законі про існуючий закон "Про основи туристичної діяльності" відсутні навіть поняття "агротуризм", "сільський житель", не кажучи вже про рамки ведення бізнесу. Крім того, немає державних програм підтримки цього бізнесу і наданні податкових пільг, хоча на регіональному рівні вони періодично з'являються. У зв'язку з цим до агротуристичної галузі в нашій країні можуть відносити себе практично будь-які об'єкти, розташовані в сільській місцевості, а також усі, хто надає послуги для туристів в цій місцевості. У більшості випадків об'єктами сільського туризму є гостьові будинки і бази відпочинку, розташовані в екологічно чистих районах.

Станом на 2017 рік агротуризм фактично зробив революцію. Такий вид підприємництва можна назвати бізнес-ідеєю з нуля. Суть агротуризму, або «зеленого туризму», полягає в організації на базі заміського будинку, садиби або

ферми своєрідного міні-готелю з лояльними цінами. Крім проживання в сільській місцевості, для туристів організовується активний відпочинок - заняття ліпленням, вивчення гончарної розпису, випічка домашнього хліба або катання на лижах.

9) Організація свят

Агенція з організації свят - оригінальна і досить вигідна ідея малого бізнесу в Україні в 2016 році. Такою послугою часто користуються приватні особи і компанії, які не мають часу на те, щоб займатися самостійно організацією і проведенням різних урочистих заходів.

10) Приготування та доставка їжі

Дуже популярна послуга в умовах сучасного світу, коли люди проводять більшість часу на роботі.

На даний момент дуже добре розвиваються в Запорізькому краї наукові технології та ІТ-сфера.

Ті види підприємництва, що потребують величезних трудовитрат та капіталовкладень можуть скористатися послугами бізнес-інкубаторів та акселераторів, які, доречі, набули великої популярності на території України та є великою підтримкою для підприємців та науковців на їх шляху до встановлення мети.

В столиці нашої країни знаходяться найкращі бізнес-акселератори та інкубатори. Науковці та спеціалісти з усіх міст з'їжджаються до Києва у пошуках підтримки. І вони дійсно, з великим успіхом, підкорюють далі вершини світових арен.

Станом на сьогодні, Запоріжжя може похвалитися бізнес-інкубатором, який було відкрито на базі економічного факультету Запорізьких ВНЗ. Згідно з інформацією даною облдержадміністрацією такі інкубатори було створено в рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва області.

Головна мета створення цієї неприбуткової громадської організації - підтримка «стартап» -проектів молодих підприємців.

Учасником інкубатора можуть стати студенти будь-якого вузу Запоріжжя і приватні підприємці, які займаються бізнесом строком до одного року.

На даний момент серед молоді дуже високий рівень безробіття. Ця проблема є дійсно небезпечною, оскільки в цілому зростає рівень соціальної напруженості. Механізм профілактики цієї проблеми є дуже недосконалим. Доречі, необхідно додати, що запорізька служба зайнятості також мотивує громадян до самозайнятості, що у наші часи є найвірнішим способом зайняти свою нішу на ринку праці. Пройшовши бізнес-курс на базі центру зайнятості, будь-який громадянин має змогу відкрити свою справу, а служба зайнятості зробить фінансову інвестицію в розмірі єдиноразової виплати допомоги в зв'язку з безробіттям [53].

Сучасна молодь прагне до самореалізації, прагне досягнути фінансової та особистої свободи. З огляду на цю ситуацію, створення сприятливих умов до розвитку підприємницької діяльності і реалізації потенціалу серед так званих прекрасних умів істотно підвищить шанси на врегулювання соціальних ефектів.

Адже, якщо дати дорогу молодим талантам, згодом можна буде спостерігати підвищення рівня зайнятості серед молоді, виникнення нових малих бізнесів та додаткових робочих місць.

3.3 Пропозиції щодо розвитку організаційно-економічних заходів підтримки малого підприємництва в Запорізькому регіоні

Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р [75] визначено, що мале і середнє підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, зростання валового внутрішнього продукту, а також стимулюванню розвитку конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки.

Відповідно до зазначеної стратегії розвиток малого підприємництва планується у наступних напрямках, які визначено на результатах проведеного

аналізу розвитку сфери підприємництва в Україні з урахуванням міжнародної практики та опосередковано враховують принципи, визначені в Акті з питань малого бізнесу для Європи, та рекомендації Індексу економічної політики в сфері малого і середнього підприємництва:

- напрям 1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва;
- напрям 2. Розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування;
- напрям 3. Спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва;
- напрям 4. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;
- напрям 5. Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва;
- напрям 6. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва.

В Запорізькому регіоні, серед іншого, було прийнято Концепцію розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року [60] та Комплексну програму розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017-2018 роки [59].

Відповідно до Концепції розвитку важливість розвитку малого бізнесу для Запорізької області обумовлюється необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств-переробників сировини до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі на основі малого та середнього бізнесу з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ та здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов і екологічних викликів.

Основними завданнями розвитку малого бізнесу відповідно до Концепції є:

- покращення бізнес-клімату в області в цілому та в окремих територіальних громадах зокрема;
- удосконалення регіональної та місцевої інфраструктури для розвитку і підтримки малого та середнього бізнесу з урахуванням специфічних потреб різних категорій підприємців, включаючи жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб та соціальних підприємців;
- визначення перспективних галузей та сфер діяльності малого бізнесу в області з урахуванням регіональних, національних та міжнародних ринкових тенденцій;
- сприяння позитивному ставленню до підприємництва та підприємливості як рушійної сили регіонального розвитку;
- налагодження дієвої системи комунікацій між владою та малим бізнесом для оперативного виявлення та усунення проблем і перешкод, які гальмують розвиток бізнесу.

Головною метою Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області [57] визначено: створення умов для зміцнення малого і середнього підприємництва через розвиток мережі інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва; налагодження зв'язків суб'єктів малого та середнього бізнесу з науковими установами для запровадження інновацій, підвищення конкурентоспроможності продукції малих та середніх підприємств та розширення ринків її збуту; розвиток малого та середнього підприємництва в пріоритетних галузях та галузях, що активно розвиваються. SWOT - аналіз стану підприємницького середовища Запорізької області дозволяє визначити пріоритетні напрями та завдання розвитку підприємництва, які будуть реалізовуватися у рамках цієї Програми з метою розв'язання проблем, що стримують розвиток малого бізнесу:

- забезпечення якісного, прозорого державного та муніципального регулювання сфери господарської діяльності;
- вдосконалення та поглиблення регуляторної реформи на районних, сільських, селищних рівнях;

- якісне реформування системи надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам та дозвільної системи у сфері господарської діяльності;
- фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємництва;
- залучення міжнародної донорської допомоги для підтримки та розвитку малого бізнесу;
- розвиток інфраструктури підтримки малого підприємництва, у тому числі в малих містах та сільській місцевості; створення сучасних елементів інфраструктури, які б надавали малому та середньому бізнесу комплекс необхідних послуг;
- підвищення конкурентоспроможності та інвестиційно-інноваційної привабливості малого і середнього підприємництва в Запорізькій області;
- адаптація та стимулювання підприємств до експорту продукції в країни ЄС та Канади в рамках дії Угоди про зону вільної торгівлі;
- залучення молоді до підприємницької діяльності;
- розвиток підприємництва у сфері туризму, у тому числі в сільському, зеленому туризмі;
- підтримка місцевих товаровиробників з питань якості та підвищення експортного потенціалу.

Очікуваним результатом виконання Програми є подальший розвиток малого і середнього підприємництва і, як наслідок, нарощування обсягів реалізації продукції та збільшення внеску суб'єктів малого та середнього бізнесу у валовий внутрішній продукт регіону, підвищення продуктивної зайнятості населення, розв'язання соціальних проблем регіону.

Програмою визначено наступний стан та наступні очікувані показники розвитку малого та середнього бізнесу в Запорізькому регіоні (таблиця 3.1):

Слід зазначити, що загальною тенденцією останніх років в Україні є поступове зменшення долі крупного бізнесу у створенні ВВП країни. Так, частка великого бізнесу у ВВП України скоротилася на 8,4 відсотки з 49,1% у 2012 році до 40,7% у 2016 році на користь малого +4,4% та середнього бізнесу +4%. При цьому, відповідно до дослідження настроїв малого та середнього бізнесу, яке

провела Спілка українських підприємців 67% малих та середніх підприємств в Україні розширили свою діяльність у 2017 році. В 2018 році 89,7% опитаних прагнуть підвищити обсяги реалізації своєї продукції чи послуг; 75% – розширити штат; 50% – прогнозують вихід на нові ринки; 39,7% – планують відкрити новий вид діяльності. Зріст валового регіонального продукту у Запорізькому регіоні зазначено на рисунку 3.1

Таблиця 3.1 - Малий та середній бізнес Запорізької області в 2017 – 2018 рр.[57]

Очікувані кінцеві результати від реалізації Програми в динаміці змін цільових показників:	Дані станом на початок дії Програми	Очікувані показники(прогноз)
Кількість суб'єктів МСП / кількість суб'єктів МСП на 10 тис. чол. населення (од.)	92353/530	93991/540
Чисельність працюючих у суб'єктів МСП (осіб)	208300	210383
Кількість фізичних осіб – підприємців (осіб)	79397	80985
Питома вага суб'єктів МСП у загальному обсязі реалізованої продукції регіону (%)	57,9	59,9
Надходження до бюджетів від суб'єктів МСП (млн. грн.)	5869,6	8452,2

Рисунок 3.1 – Валовий регіональний продукт у Запорізькому регіоні 2014-2016 рр [28].

Якщо співвідносити зазначені показники розвитку малого бізнесу в Україні із станом розвитку малого бізнесу в ЄС, то слід зазначити наступне. Частка великого бізнесу в ВВП України в 2016 році склала близько 40%. Ще в 2012 році вона була 47,5%. В 2012 році частка малого бізнесу у ВВП України була 10,7%, а в 2016 році 16,7%.

В Європейському союзі в цілому частка великого бізнесу в ВВП ЄС складає 38% (дані за 2015 рік). У той же час частка середнього бізнесу в ВВП ЄС складає 29%, а малого 27%. Але в окремих країнах ЄС ці показники різняться. У Польщі частка великого бізнесу в ВВП країни 49%, в Німеччині 46%, а у Франції 45%. На Кіпрі частка великого бізнесу всього 23%, і на Мальті 23%. При цьому Мальта є лідером малого бізнесу. У ВВП Мальти 47% - малий бізнес [60].

Також український малий бізнес займає невелику долю порівняно з такими країнами, як Турція, в експорті і має в цьому відношенні великий потенціал для розвитку тому, що ряд інших показників відносно малого та середнього бізнесу мають схожі значення. Частка працюючих на малих і середніх підприємствах в Туреччині становить 73%. В Україні на малих і середніх підприємствах працює 63% від усіх працюючих. Близько 54% заробітної плати в Туреччині платять працюючим в малому і середньому бізнесі. В Україні цей показник - 62%. Частка малого та середнього бізнесу в ВВП Туреччини - 54%, в Україні - 61%. Але частка малого та середнього бізнесу в експорті Туреччини - 55%, а в Україні цей показник є істотно меншим і це при наявності у України Угоди про асоціацію з ЄС [61].

Запорізька область характеризується вигідним розташуванням, наявністю відповідної економічної, соціальної, рекреаційної та транспортної інфраструктури для розвитку малого бізнесу.

З урахуванням євроінтеграції України розвиток малого бізнесу повинен відбуватися з урахуванням загальноєвропейських підходів до цього питання.

Одним з основних документів Європейського союзу з цього питання є Акт з питань малого бізнесу для Європи (The Small Business Act for Europe), яким визначаються основи політики ЄС з питань малих і середніх підприємств.

Відповідно до зазначеного Акту визначено 10 принципів, які вважаються важливими для середньостатистичної економіки ЄС [62]:

- 1) Створювати середовища, в якому підприємці та сімейні бізнеси можуть процвітати, а підприємництво винагороджується.
- 2) Надавати другий шанс сумлінним підприємцям, що зіткнулися з проблемами банкрутства.
- 3) Формувати державну політику згідно з принципом «Спочатку думаймо про мале».
- 4) Зорієнтувати органи державної влади на потреби малого та середнього бізнесу.
- 5) Адаптувати умови доступу малого та середнього бізнесу до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки.
- 6) Полегшувати доступ малого та середнього бізнесу до фінансування та підтримувати створення правових та бізнес систем своєчасних розрахунків у комерційній сфері
- 7) Допомогати малому та середньому бізнесу у більш повному використанні можливостей від єдиного європейського ринку
- 8) Сприяти підвищенню кваліфікації малого та середнього бізнесу та всім формам інновацій
- 9) Підтримувати малий та середній бізнес у перетворенні екологічних викликів в нові можливості
- 10) Заохочувати та підтримувати доступ малого та середнього бізнесу до зростання на зовнішніх ринках.

Принципи кращої міжнародної практики викладені в Індексі економічної політики у сфері малого та середнього бізнесу.

Важливе місце в розвитку малого підприємництва є інфраструктура підтримки малого підприємництва. Інфраструктура підтримки малого бізнесу - це сукупність державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій, метою функціонування яких є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва [66, с. 296].

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» до об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завдання яких є сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Підтримка здійснюється в рамках державних і, в нашому випадку, регіональних програм розвитку [65].

Сучасні підприємці керуються таким принципом: вловивши тенденцію в суспільстві, варто спробувати заробити на її реалізації. У наш час існує безліч різних напрямків підприємницької діяльності. Дуже часто новачки вибирають таку сферу, яка не потребуватиме якихось спеціальних знань і грошей, особливих навичок і серйозних стартових вкладень.

Серед перспективних напрямів розвитку малого бізнесу на регіональному рівні Запорізької області можна визначити наступні:

1) Торгівля онлайн.

В Україні кількість активних користувачів Інтернету перевищує 15 млн осіб. Велика частина цих людей регулярно робить покупки в мережі. Тому останнім часом багато підприємців віддають перевагу торгівлі в Інтернеті. На тлі загального падіння економіки, така ідея для бізнесу з нуля в Україні виглядає досить вигідною і перспективною.

2) Сільське господарство:

- вирощування овочів і фруктів;
- розведення домашньої птиці;
- тваринництво;
- розведення риби;
- виробництво молока і молочних продуктів;
- бджільництво;
- фермерство.

3) Окремо можна виділити таку сферу, пов'язану із сільським господарством, як агротуризм. Станом на 2017 рік агротуризм фактично зробив революцію. Такий вид підприємництва можна назвати бізнес-ідеєю з нуля. Суть агротуризму, або «зеленого туризму», полягає в організації на базі заміського будинку, садиби або ферми своєрідного міні-готелю з лояльними цінами. Крім проживання в сільській місцевості, для туристів організовується активний відпочинок - заняття ліпленням, вивчення гончарної розпису, випічка домашнього хліба або катання на лижах [67].

4) Організація свят. Агенція з організації свят - оригінальна і досить вигідна ідея малого бізнесу в Україні в 2016 році. Такою послугою часто користуються приватні особи і компанії, які не мають часу на те, щоб займатися самостійно організацією і проведенням різних урочистих заходів.

5) Приготування та доставка їжі. Дуже популярна послуга в умовах сучасного світу, коли люди проводять більшість часу на роботі.

6) На даний момент дуже добре розвиваються в Запорізькому краї наукові технології та ІТ-сфера.

Ті види підприємництва, що потребують величезних трудовитрат та капіталовкладень можуть скористатися послугами бізнес-інкубаторів та акселераторів, які, доречі, набули великої популярності на території України та є великою підтримкою для підприємців та науковців на їх шляху до встановлення мети [70, с.18-21].

Станом на сьогодні, Запоріжжя може похвалитися бізнес-інкубаторами, який було відкрито на базі економічного факультету Запорізьких ВНЗ. Такі інкубатори було створено в рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва області.

Головна мета створення цієї неприбуткової громадської організації - підтримка «стартап» -проектів молодих підприємців.

Учасником інкубатора можуть стати студенти будь-якого вузу Запоріжжя і приватні підприємці, які займаються бізнесом строком до одного року.

На даний момент серед молоді дуже високий рівень безробіття. Ця проблема є дійсно небезпечною, оскільки в цілому зростає рівень соціальної напруженості. Механізм профілактики цієї проблеми є дуже недосконалим [54]. Запорізька служба зайнятості також мотивує громадян до самозайнятості, що у наші часи є найвірнішим способом зайняти свою нішу на ринку праці. Пройшовши бізнес-курс на базі центру зайнятості, будь-який громадянин має змогу відкрити свою справу, а служба зайнятості зробить фінансову інвестицію в розмірі одноразової виплати допомоги в зв'язку з безробіттям.

Сучасна молодь прагне до самореалізації, прагне досягнути фінансової та особистої свободи. З огляду на цю ситуацію, створення сприятливих умов до розвитку підприємницької діяльності і реалізації потенціалу серед так званих прекрасних умів істотно підвищить шанси на врегулювання соціальних ефектів. Адже, якщо дати дорогу молодим талантам, згодом можна буде спостерігати підвищення рівня зайнятості серед молоді, виникнення нових підприємств малого бізнесу та додаткових робочих місць.

Висновки до розділу 3

На підставі аналізу діючих нормативних документів загальнодержавного та місцевого рівня та з урахуванням міжнародної практики та принципів, які визначені зокрема в Акті з питань малого бізнесу для Європи, та рекомендації Індексу економічної політики в сфері малого і середнього підприємництва слід визначити наступні основні напрями розвитку малого підприємництва в Запорізькому регіоні:

- напрям 1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва;
- напрям 2. Розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування;
- напрям 3. Спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва;

- напрям 4. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;
- напрям 5. Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва;
- напрям 6. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва;

Реалізація зазначених напрямів повинна ґрунтуватися на наступних принципах та зобов'язаннях органах влади, обумовлених нормами європейського законодавства:

- 1) Створювати середовища, в якому підприємці та сімейний бізнес може процвітати, а підприємництво винагороджується;
- 2) Зорієнтувати органи державної влади на потреби малого та середнього бізнесу;
- 3) Адаптувати умови доступу малого та середнього бізнесу до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки;
- 4) Полегшувати доступ малого та середнього бізнесу до фінансування та підтримувати створення правових та бізнес систем своєчасних розрахунків у комерційній сфері;
- 5) Допомогати малому та середньому бізнесу у більш повному використанні можливостей від єдиного європейського ринку.

Дієвою складовою інфраструктури підтримки малого підприємництва, як сукупності державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій, метою функціонування яких є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, є мережа бізнес-інкубаторів, що забезпечують створення сприятливих умов до розвитку підприємницької діяльності.

Очікуваним результатом виконання запропонованих заходів є подальший розвиток малого і середнього підприємництва і, як наслідок, нарощування обсягів реалізації продукції та збільшення внеску суб'єктів малого та середнього бізнесу у валовий внутрішній продукт регіону, підвищення продуктивної зайнятості населення, розв'язання соціальних проблем регіону.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

Малий бізнес – це локальна підприємницька діяльність, яка за рахунок свого незначного розміру здатна швидко реагувати на виклики ринку та закривати потреби клієнтів в нішах, які не цікаві середньому і великому бізнесу і в якій зайнято не більше 50-ти осіб.

Малий бізнес є найбільш динамічною складовою ринкової економіки, яка сприяє розвитку інноваційних процесів, зміцненню економічного стану регіонів, збільшенню кількості робочих місць, зростанню конкуренції, наповненню ринку товарами і послугами, які мають значний попит у споживачів.

В умовах післякризового відновлення економіки України значної ролі набуває стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах, завдяки чому стає можливим досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому:

- створення нових робочих місць, що сприятиме зменшенню соціальної напруженості та досягненню соціальної стабільності у суспільстві; підвищення рівня доходів (а отже, зростання показників добробуту населення та його платоспроможності);
- формування на місцевих ринках конкурентного середовища щодо пропозиції товарів та послуг, підвищення їх якості;
- пожвавлення економічної активності у регіонах; збільшення надходження капіталу до регіональної економіки;
- впровадження інноваційних та енергозберігаючих технологій, покращення екологічної ситуації на місцях;
- збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; уповільнення обсягів трудової міграції активної частини працездатного населення за кордон;
- збільшення у суспільстві прошарку середнього класу.

В Україні у малому та середньому бізнесі такі індикатори, як кількість зайнятих працівників, обсяг реалізованої продукції в середньому утричі більші за показники, які репрезентує великий бізнес.

До 2014 р. частка суб'єктів малого та середнього підприємництва відповідала встановленим європейським стандартам. Однак із 2014 року в абсолютному вираженні відбувся спад (кількісний) усіх видів бізнесу. Кількість зайнятих працівників як на малих, так і на середніх підприємствах поступово знижується.

В економічно розвинутих країнах світу важливу роль у створенні робочих місць відіграє малий бізнес.

Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Найбільш динамічний елемент структури народного господарства – малий бізнес.

Важливість розвитку малого бізнесу для м. Запоріжжя зумовлена необхідністю поступового переходу від моделі економічного розвитку, що ґрунтується на діяльності великих підприємств – переробників сировини, до більш диверсифікованої та відкритої економічної моделі з високим інноваційним потенціалом, стійкістю до кризових явищ і здатністю швидко адаптуватися до нових економічних умов та екологічних викликів.

На даному етапі є тенденція скорочення кількості фізичних осіб-підприємців в кількісному вираженні. В той же час, збільшується їх частка як таких, що сплачують податки. Спостерігається негативна тенденція зі скорочення чисельності найманих працівників у малому бізнесу; виявлена стійка тенденція щодо зростання середньомісячної заробітної плати на малих підприємствах; зменшується питома вага реалізації продукції малого бізнесу у складі всіх суб'єктів господарювання Запорізької області.

Основними факторами, які впливали на розвиток підприємницького середовища в Запорізькому регіоні були такі, як: інфляція, зростання цін, підвищення відсоткових ставок за кредитами, підвищення податків, зміни в

оподаткуванні, низька ефективність рішення проблем розвитку малого підприємництва на рівні місцевих органів влади, відсутність ефективної взаємодії державних, регіональних і підприємницьких структур. Негативна дія зазначених чинників – слабких сторін та загроз на формування і розвиток малого підприємництва – призводить до фінансової нестійкості й загальної збитковості цього сегмента сектору національної економіки України.

Для вирішення проблем малого бізнесу на рівні Запорізького регіону необхідно: забезпечити бізнесу можливість кредитуватись за ставками наближеними до європейських; підтримувати регіонального виробника шляхом надання йому допомоги при отриманні в користування земельних ділянок та інших об'єктів комунальної власності не задіяних безпосередньо в процесі державного управління; грантова підтримка для особливо важливих проектів; забезпечити нормативне удосконалення системи підтримки малого бізнесу з метою побудови комплексного організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку малого бізнесу на регіональному рівні.

На підставі аналізу діючих нормативних документів загальнодержавного та місцевого рівня та з урахуванням міжнародної практики та принципів, які визначені зокрема в Акті з питань малого бізнесу для Європи, та рекомендації Індексу економічної політики в сфері малого і середнього підприємництва слід визначити наступні основні напрями розвитку малого підприємництва в Запорізькому регіоні:

- напрям 1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва;
- напрям 2. Розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування;
- напрям 3. Спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва;
- напрям 4. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок;

- напрям 5. Сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва;
- напрям 6. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого підприємництва;

Реалізація зазначених напрямів повинна ґрунтуватися на наступних принципах та зобов'язаннях органах влади, обумовлених нормами європейського законодавства:

- 6) Створювати середовища, в якому підприємці та сімейний бізнес може процвітати, а підприємництво винагороджується;
- 7) Зорієнтувати органи державної влади на потреби малого та середнього бізнесу;
- 8) Адаптувати умови доступу малого та середнього бізнесу до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки;
- 9) Полегшувати доступ малого та середнього бізнесу до фінансування та підтримувати створення правових та бізнес систем своєчасних розрахунків у комерційній сфері;
- 10) Допомогати малому та середньому бізнесу у більш повному використанні можливостей від єдиного європейського ринку.

Дієвою складовою інфраструктури підтримки малого підприємництва, як сукупності державних, недержавних, громадських, освітніх і комерційних організацій, метою функціонування яких є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, є мережа бізнес-інкубаторів, що забезпечують створення сприятливих умов до розвитку підприємницької діяльності.

Очікуваним результатом виконання запропонованих заходів є подальший розвиток малого і середнього підприємництва і, як наслідок, нарощування обсягів реалізації продукції та збільшення внеску суб'єктів малого та середнього бізнесу у валовий внутрішній продукт регіону, підвищення продуктивної зайнятості населення, розв'язання соціальних проблем регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д, Робінсон Д. Чому нації занепадають, Походження влади, багатства та бідності/переклад з англ. О. Дем'янчук. К.: 2019. № 4. 440 с.
2. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 15.11.2019 року).
3. Про бухгалтерський облік і звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 15.11.2019 року).
4. Волощук Н. Ю. Аналіз наукових підходів до визначення підприємництва як виду діяльності. *Інвестиційноінноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 24-25 квіт. 2015 р.). Ужгород-Мукачево: 2015. С. 326–328.
5. Корогод І.В. Роль малого бізнесу в структурних трансформаціях регіональних господарських систем: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05, Дніпро, 2016, 424 с.
6. Дерегуляція бізнесу в Україні. URL: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/deregulyatsiya-biznesu-v-ukrayini/> (дата звернення 15.11.2019 року).
7. Якушева О. В. Регіональні особливості економічного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Економіка і суспільство*: 2017. № 8. С. 455–461.
8. Новицька О. В. Світовий досвід підтримки малого та середнього бізнесу економічно розвинутих країн. *Менеджмент-освіта в контексті трансформаційних перетворень в суспільстві* : матеріали VIII Всеукр. наук. – практ. конф., (м. Донецьк, 10-12 квіт. 2014 р.). Донецьк, 2014. С. 61–63.
9. Хотенко О. Державна підтримка малого та середнього підприємництва URL: <http://ngoipr.org.ua/blog/derzhavna-pidtrymka-malogo-ta-serednogo-pidpryyemnytstva/> (дата звернення 16.11.2019 року).

10. Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року URL: <http://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2017-2018-roki.html> (дата звернення 16.11.2019 року).

11. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: щорічний звіт. URL: http://www.ier.com.ua/files//publications/USAID%20LEV/LEV_ABCA_report_Cost_of_doing_business.pdf (дата звернення 18.11.2019 року).

12. Толмачова Г.Ф., Якуб'як О.В. Тенденції розвитку малого підприємництва у сучасних економічних умовах України. Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. Київ: ІЕП НАНУ, 2014. С. 121–140.

13. Дані Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk/operativ/> (дата звернення 18.11.2019 року).

14. Беспалько В. Проверки бизнеса: чего ждать от госнадзора в 2017 году. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/11/30/612656/> (дата звернення 18.11.2019 року).

15. Матвій І.Є. Інноваційна активність малого бізнесу в Україні : стан та перспективи. Вісник нац. унів. «Львівська політехніка». 2016. № 847. С. 124–129.

16. Панцир С. Політика підтримки МСБ : доступ до фінансово-кредитних ресурсів. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28824.pdf> (дата звернення 20.11.2019 року).

17. Калинин А.В. Основные тенденции развития и характеристика малого и среднего бизнеса в России. *Российское предпринимательство*. 2011. № 1(2). С. 30–35.

18. Юринець З.В. Нейромережеве моделювання як інструмент прогнозування інноваційного розвитку економіки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 6. С. 425–432.

19. Кузяків О. МСП в Україні : як відобразити реальний портрет сектору. URL: <https://www.slideshare.net/USAIDLEV/ss-70057627> (дата звернення 20.11.2019 року).

20. Реверчук С. К. Малий бізнес : методологія, теорія і практика : навч. посібник: ІЗМН, 2002. С.192.
21. Россоха В. Інноваційні процеси економічного розвитку в контексті інституційного забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 6. С. 119–120.
22. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в регіонах України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення 20.11.2019 року).
23. Юринець З.В., Круглякова В.В. Нейромережеве моделювання як інструмент прогнозування інноваційного розвитку економіки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 6. С. 425–432.
24. Прокопенко Н. С. Методичні підходи щодо регулювання оподаткування підприємств. *Вісн. КНУТД*. 2007. № 1. С. 147–156.
25. Камушков, О. С. Розвиток малого та середнього бізнесу у світі. *Вісн. Акад. мит. служби України. Сер.: Економіка*. 2013. № 1. С. 130–134.
26. Мареніченко В. В. Механізми реалізації державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу в умовах інтеграції України до Європейського Союзу . *Вісн. Акад. мит. служби України. Сер. : Держ. упр.* 2013. № 1. С. 48–53.
27. Рибчак В. І. Світовий досвід державного регулювання підприємств малого бізнесу. *Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць*. 2010. Вип. 16.1. С. 235–238.
28. Бутинець Ф.Ф. Світовий бізнес: навч. посібник. Житомир: Рута, 2012. 498 с.
29. Кіщак В. Розвиток малого та середнього підприємництва: досвід Польщі, Угорщини, Чехії, Італії. URL: <http://www.niss.gov.ua> (дата звернення 20.11.2019 року).
30. Основні показники розвитку малих підприємств в Україні URL: <http://ukrstat.kmu.gov.ua/> (дата звернення 21.11.2019 року).

31. Каталог офіційних статистичних публікацій у 2018 році URL: http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/katalog_2018.pdf (дата звернення 21.11.2019 року).

32. Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення за їх розмірами за регіонами у 2017 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_reg/kp_reg_u/kp10nn_reg_u_2017.htm (дата звернення 21.11.2019 року).

33. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. *Бізнес-інформ*. 2012. № 5. С. 95–97.

34. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 22.11.2019 року).

35. Кузнєцова М.С. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: стат. зб.: Київ, 2016. 514 с.

36. Дьякон Ю. Еще раз о малом бизнесе. *Экономика Украины*. 2013. № 7. С. 50-52.

37. Захарченко В. І., Борисов О. Г., Іванищева А. В. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України: вид. центр студія “Нігоціант”, 2015. 128 с.

38. Ивасюк Р.Я. Анализ особенностей развития малого предпринимательства на современном этапе. 2014. С. 66-71.

39. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. *Міжнародна фінансова корпорація (IFC)*. Київ, 2018. 132 с.

40. Ісаченко Д. А. Малі підприємства в трансформаційній економіці регіону. *Інст. проблем ринку та екон.-еколог. досліджень НАН України*. монографія. Одеса: 2013. 406 с.

41. Класифікація підприємств за Законом № 2164-VII URL: <https://dtki.com.ua/show/0sid0388.html> (дата звернення 23.11.2019 року).

42. Коваленко О.В., Примаченко Т.А. Ефективна операційна діяльність як складник успіху сучасного промислового підприємства. *Економічний вісник*

Запорізької державної інженерної академії. 2017. Випуск 5 (11). част. 2. С.18–21.

43. Коваленко О.В., Калниш М.В. Управління конкурентоспроможністю промислової продукції в сучасних умовах / О.В. Коваленко, М.В. Калниш. – URL: www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_2_070.pdf (дата звернення 24.11.2019).

44. Козаченко Г.В. Підприємство як суб'єкт малого підприємництва та малого бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №8. С. 36–38.

45. Михайленко Н.О. Напрями розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 46. С. 58–62.

46. Оболенский А. Ю. Организационный механизм регулирования экономики: автореф. дис. ... док. эк. наук : 08.00.05. Київ, 2014. 22 с.

47. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (дата звернення 24.11.2019).

48. Папп В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Бізнес-інформ*. 2013. № 6. С. 160–164.

49. Піхняк Т. А. Організаційно-економічний механізм державного управління підприємствами малого бізнесу: світовий досвід та уроки для України. *Науковий вісник НЛТУ України*: зб. наук.-техн. праць. 2012. Вип. 22.2. С. 270–274.

50. Поліщук Г. О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1(51). С. 34-38.

51. Поліщук Н.А. Державна політика підтримки розвитку малого бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ, Одеса : 2016. 36 с.

52. Попов С., Поліщук Г. Забезпечення ефективності державної політики підтримки розвитку малого підприємництва. *Інформаційний простір*.

Українські реалії : досвід трансформацій: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. Хелм, Польща, 2016. 126 с.

53. Регіональне ділове середовище в Запоріжжі URL: <http://competitiveness.icps.com.ua/profiles/23> (дата звернення 24.11.2019).

54. Рибак О. В. Розвиток малого підприємництва в регіоні : теоретичні засади, проблеми та перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2 (20). С. 96-100.

55. Сиземов И.Г. Формирование региональных ассоциативных форм предприятий малого бизнеса как механизм достижения финансовой стабильности. *Региональная экономика : теория и практика*. 2016. № 12. С. 59–61.

56. Yakusheva O. The study of problems of development of small and medium business in Cherkasy region by the use of modern methods of analysis. Topical questions of contemporary science : collect. of Scient. articles. – Aspekt Publishing, Taunton, MA, United States of America, 2017. P. 204–211.

57. Карпінська Г. В., Бутенко І.А. Пріоритетні напрями розвитку малого бізнесу у Херсонській області. *Економіка транспортного комплексу*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2013_21_11 (дата звернення 24.11.2019).

58. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535> (дата звернення 24.11.2019).

59. Комплексна програма розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017-2018 роки URL: <http://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2017-2018-roki.html> (дата звернення 24.11.2019).

60. Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року. URL: <http://www.zoda.gov.ua/article/2174/kompleksna-programi-rozvitku-malogo-ta->

serednogo-pidprijemnitstva-v-zaporizkiy-oblasti-na-2017-2018-roki.html (дата звернення 24.11.2019).

61. Галелюка М. Напрямки розвитку малого та середнього бізнесу. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/marija-haleljuka/naprjamki-rozvitku-maloho-ta-serednoho-biznesu-2453039.html> (дата звернення 24.11.2019).

62. Охрименко О. Может ли малый и средний бизнес обеспечить рост экономики Украины. URL: <https://www.facenews.ua/columns/2017/317936/> (дата звернення 25.11.2019).

63. Охрименко О. Чему Украина может научиться у Турции в сфере малого и среднего бизнеса. URL: <https://112.ua/mnenie/chemu-ukraina-mozhet-nauchitsya-u-turcii-v-sfere-malogo-i-srednego-biznesa-433855.html> (дата звернення 25.11.2019).

64. Індекс економічної політики в сфері МСП URL: http://platforma-msb.org/wcontent/uploads/2016/03/SME_Policy_Index_Eastern_Partners_2016_Russian-1.pdf (дата звернення 25.11.2019).

65. Конституція України. Офіц. Текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

66. Воротіна Л.І. Можливості збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України. Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. пр. Київ: 2009. Вип.19. С. 32–38.

67. Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні. Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення 25.11.2019).

68. Данилишин Б.М., Кондрашов О.М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні : монографія, Донецьк: Юго-Восток, 2010. 296 с.

69. Фліссак Н. Малий бізнес в Україні : проблеми та перспективи розвитку URL: <http://uashops.com.ua/>(дата звернення 25.11.2019).

70. Коваленко О.В., Примаченко Т.А. Ефективна операційна діяльність як складник успіху сучасного промислового підприємства. *Економічний вісник*

Запорізької державної інженерної академії. 2017. Випуск 5 (11). част. 2. С.18–21.

71. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 25.11.2019).

72. Про підприємництво. Закон України від 07.02.1991 № 698-12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (дата звернення 25.11.2019).

73. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення 25.11.2019).

74. Про державну підтримку малого підприємництва. Закон України від 19.10.2000 № 2063-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14> (дата звернення 25.11.2019).

75. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 641-р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80> (дата звернення 25.11.2019).

76. Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» на 2016 рік. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1406-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-%D1%80/page> (дата звернення 25.11.2019).

77. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями : Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 №207. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0508-18> (дата звернення : 12.12.2019).

ДОДАТОК А

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності
з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2017 році

(тис.грн)

	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього	20939554,0	77,6	25818741,8	22,4	4879187,8
по великих підприємствах	15555650,0	78,3	16487421,0	21,7	931771,0
по середніх підприємствах	2157170,5	77,4	4325872,8	22,6	2168702,3
по малих підприємствах	3226733,5	77,6	5005448,0	22,4	1778714,5
у т.ч. по мікропідприємствах	702453,0	77,0	1933474,6	23,0	1231021,6
у тому числі сільське, лісове та рибне господарство	4108693,6	90,2	4232309,5	9,8	123615,9
по великих підприємствах	—	—	—	—	—
по середніх підприємствах	1658459,7	96,5	1681615,0	3,5	23155,3
по малих підприємствах	2450233,9	89,9	2550694,5	10,1	100460,6
у т.ч. по мікропідприємствах	864995,3	89,9	903087,1	10,1	38091,8
промисловість	16224434,1	76,9	18536845,0	23,1	2312410,9
по великих підприємствах	15869984,0	88,9	16369553,0	11,1	499569,0
по середніх підприємствах	—106364,0	70,6	1502972,5	29,4	1609336,5
по малих підприємствах	460814,1	77,6	664319,5	22,4	203505,4
у т.ч. по мікропідприємствах	78613,9	75,2	139129,9	24,8	60516,0
будівництво	117823,6	75,2	208508,0	24,8	90684,4
по великих підприємствах	—	—	—	—	—
по середніх підприємствах	61359,9	91,7	75338,2	8,3	13978,3
по малих підприємствах	56463,7	74,8	133169,8	25,2	76706,1
у т.ч. по мікропідприємствах	12294,0	73,5	77244,0	26,5	64950,0
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	340393,7	80,0	1415619,1	20,0	1075225,4
по великих підприємствах	—314334,0	40,0	117868,0	60,0	432202,0
по середніх підприємствах	326232,4	87,7	423172,1	12,3	96939,7
по малих підприємствах	328495,3	79,8	874579,0	20,2	546083,7
у т.ч. по мікропідприємствах	—61434,2	79,4	400518,6	20,6	461952,8
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	134261,8	77,0	226436,0	23,0	92174,2
по великих підприємствах	—	—	—	—	—
по середніх підприємствах	81204,9	52,5	131705,2	47,5	50500,3
по малих підприємствах	53056,9	79,1	94730,8	20,9	41673,9
у т.ч. по мікропідприємствах	45745,4	79,2	59162,8	20,8	13417,4
тимчасове розміщення й організація харчування	—160182,9	70,6	16990,5	29,4	177173,4
по великих підприємствах	—	—	—	—	—
по середніх підприємствах	—138624,3	42,9	3316,1	57,1	141940,4
по малих підприємствах	—21558,6	71,2	13674,4	28,8	35233,0
у т.ч. по мікропідприємствах	—19343,9	69,7	6305,2	30,3	25649,1
інформація та телекомунікації	26247,9	70,1	56007,4	29,9	29759,5

по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	–2401,4	40,0	505,6	60,0	2907,0
по малих підприємствах	28649,3	70,5	55501,8	29,5	26852,5
у т.ч. по мікропідприємствах	18373,0	70,4	40925,2	29,6	22552,2
фінансова та страхова діяльність	278063,2	61,7	455314,2	38,3	177251,0
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	171903,0	75,0	299506,0	25,0	127603,0
по малих підприємствах	106160,2	60,3	155808,2	39,7	49648,0
у т.ч. по мікропідприємствах	–41408,5	53,4	5092,5	46,6	46501,0
операції з нерухомим майном	–302603,7	65,6	210667,6	34,4	513271,3
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	–9582,1	62,5	38738,7	37,5	48320,8
по малих підприємствах	–293021,6	65,6	171928,9	34,4	464950,5
у т.ч. по мікропідприємствах	–189149,0	65,9	135577,7	34,1	324726,7
професійна, наукова та технічна діяльність	191829,6	69,2	332593,2	30,8	140763,6
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	91569,3	77,8	94882,7	22,2	3313,4
по малих підприємствах	100260,3	69,1	237710,5	30,9	137450,2
у т.ч. по мікропідприємствах	41865,2	68,8	132727,1	31,2	90861,9
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	–4268,1	69,4	82836,0	30,6	87104,1
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	4058,7	61,1	51318,0	38,9	47259,3
по малих підприємствах	–8326,8	69,7	31518,0	30,3	39844,8
у т.ч. по мікропідприємствах	–8911,2	68,3	22852,4	31,7	31763,6
освіта	–3543,9	70,8	2596,0	29,2	6139,9
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	–2273,0	... ²	... ²	... ²	... ²
по малих підприємствах	–1270,9	... ²	... ²	... ²	... ²
у т.ч. по мікропідприємствах	–185,7	74,5	1889,4	25,5	2075,1
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8183,3	70,0	24744,3	30,0	16561,0
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	17485,4	92,9	18404,7	7,1	919,3
по малих підприємствах	–9302,1	68,3	6339,6	31,7	15641,7
у т.ч. по мікропідприємствах	–9833,4	66,9	2117,3	33,1	11950,7
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	–31313,6	67,8	3676,3	32,2	34989,9
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	... ²	... ²	... ²	... ²	... ²
по малих підприємствах	... ²	... ²	... ²	... ²	... ²
у т.ч. по мікропідприємствах	–33606,5	69,2	883,6	30,8	34490,1
надання інших видів послуг	11535,4	73,0	13598,7	27,0	2063,3
по великих підприємствах	–	–	–	–	–
по середніх підприємствах	... ²	... ²	... ²	–	–
по малих підприємствах	... ²	... ²	... ²	... ²	... ²
у т.ч. по мікропідприємствах	4438,6	70,5	5961,8	29,5	1523,2

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків.

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

ДОДАТОК Б

Витрати на оплату праці на підприємствах за видами економічної діяльності
з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства
у 2017 році¹

	Код за КВЕД- 2010	Усього, тис.грн	У тому числі			
			малі підприємства		з них	
			тис.грн	у % до загальних витрат на оплату праці відповідного виду діяльності	мікропідприємства тис.грн	у % до загальних витрат на оплату праці відповідного виду діяльності
Усього		19707057,4	2821185,8	14,3	865593,9	4,4
сільське, лісове та рибне господарство	A	1219531,9	482083,8	39,5	114499,8	9,4
промисловість	B+C+D+E	13986194,9	655120,3	4,7	124663,2	0,9
удівництво	F	361686,2	220179,9	60,9	78688,7	21,8
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	1437477,9	601578,8	41,8	245387,2	17,1
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	618248,7	128317,5	20,8	32364,6	5,2
тимчасове розміщування й організація харчування	I	137067,8	75343,0	55,0	15369,0	11,2
інформація та телекомунікації	J	156824,0	111299,6	71,0	38278,6	24,4
фінансова та страхова діяльність	K	146182,1	27004,6	18,5	... ²	... ²
операції з нерухомим майном	L	311290,8	196997,8	63,3	110000,7	35,3
професійна, наукова та технічна діяльність	M	706490,5	125643,2	17,8	48991,6	6,9
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	365774,3	89946,0	24,6	24153,0	6,6
освіта	P	20755,8	10183,8	49,1	... ²	... ²
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	174158,5	59505,7	34,2	9737,6	5,6
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	23819,2	... ²	... ²	3953,1	16,6
надання інших видів послуг	S	41554,8	... ²	... ²	10044,0	24,2

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ.

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.